

A. Lebbin

EESTIMAA
KOMMUNISTLIK
PARTEI
VÕITLUSES
TÖÖRAHVA
ÜHISRINDE
EEST (1921-1924)

A-17346 259

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

A. LEBBIN

EESTIMAA
KOMMUNISTLIK PARTEI
VÕITLUSES TÖÖRAHVA
ÜHISRINDE EEST

(1921—1924)

Nr. 11(259)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN • 1959

RAAMATUKOGU RAAMATUKOGU RAAMATUKOGU

ESTIMAA
KOMMUNISTLIK PARTII
VILJUMI TOORAIMA
LIIKLADE EESTI

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

RAAMATUKOGU RAAMATUKOGU RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS

1917. a. oktoobris murdis Venemaa töölisklass liidus kehvtalurahvaga kommunistliku partei juhtimisel läbi imperialismi rindest ning kehtestas ühel kuuendikul maa-kerast proletariaadi diktatuuri.

Oktoobrirevolutsiooni võit ja Nõukogude vabariigi edukas võitlus sõjas interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni vastu avaldas tohutu suurt mõju revolutsioonilise liikumise arenemisele kogu maailmas. Kapitalistlikes maades algas revolutsioonilise liikumise tõus. Aasias ja Aafrikas ärkas ja tugevnes asumaade miljonitesse ulatava elanikkonna revolutsiooniline imperialismivastane vabadusvõitlus.

Esimene maailmasõda oli nõrgestanud Euroopa majandust ja paisanud selle segamini, andes samal ajal hoo kapitalismi arenemisele Ameerika Ühendriikides ja Jaapanis. Sõja tagajärjel sattusid võidetud maad sõltuvusse sõjas tugevnenud imperialistlikest riikidest. Ka võitnud riikides teravnesid kapitalismi vastuolud. Ainult Ameerika osutus rahanduslikult iseseisvaks ja muutus suurimaks kreditoriks maailmas.

Kapitalistid, kes rikastusid sõja tagajärjel, veeretasiid sõja kulud ja võlad tööliste õlgadele. «Ühelt poolt kasvavas ennekuulmatult masside viletsus ja laostumine,» ütles V. I. Lenin oma kõnes Kommunistliku Internatsionaali II kongressil, «ja seda kõigepealt 1¼ miljardi inimese suhtes, s. o. 70% suhtes kogu maakera elanikkonnast... teisest küljest sattusid töölised kõigis neis maades, kes osutusid kreditorideks, talumatusse olukorda. Sõda tõi kaasa kõigi kapitalistlike vastuolude ennekuulmatu teravnemise, ja selles ongi tolle jõudsalt kasvava sügava revolutsioonilise käärimise allikas.»¹

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 195.

Neid vastuolusid teravdas alanud majanduskriis. 1920. a. märtsis algas finantskriis esiteks Jaapanis, siis Ameerika Ühendriikides. Sealt levis kriis Inglismaale, Prantsusmaale, Itaaliasse ja Euroopa teistesse riikidesse, ulatudes aasta teisel poolel üle kogu maailma.

Kriisist väljapääsemiseks alustas rahvusvaheline kapitalism pealetungi nii majanduslikul, poliitilisel, sõjalisel kui ka ideoloogilisel rindel, suurendades eeskätt töölisklassi ja kogu töörahva ekspluateerimist, ning asus uue imperialistliku sõja ettevalmistamisele. Vastavalt Kommunistliku Internatsionaali II ja III kongressi otsustele tuli sellele kapitali pealetungile vastu seada töörahva ühisrinne.

Töörahva ühisrinde mõte seisis selles, et igapäevaste, eluliselt lähedaste nõudmiste alusel panna liikuma laiad rahvahulgad. Liikumine pidi toimuma lähematelt nõudmistelt suurematele ja olenes võitluse tulemustest ning edust, kusjuures iga uus samm läks eelmisest kaugeemale.

Rahvusvahelise töölisliikumise taustal ja mõjutusel arenesid sündmused ka Eestis. Käsitletavail aastail toimunud Eesti töörahva aktiivne ja kangelaslik võitlus nõukogude võimu taaskehtestamise eest, mis toimus Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel, oli ülemaailmses ulatuses areneva revolutsioonilise liikumise lahutamatu osa.

Töörahva ühisrinde taktika oli Eestimaa Kommunistliku Partei tegevuse põhiloosungiks käsitletav periodil.

Käesoleva töö autor on seadnud endale ülesandeks valgustada lühidalt küsimust, kuidas Eestimaa Kommunistlik Partei võitles aastail 1921—1924 töörahva ühise väerinde loomise ja kindlustamise eest Eestis.

Sel periodil pandi Töörahva Ühisele Väerindele alused ja ammendati esimesi võitluskogemusi, mida ajavahemikul 1934—1940 kasutas oskuslikult ära EKĶP. Tuginedes Töörahva Ühise Väerinde kogemustele viis partei Eesti töörahva 1940. aastal lõplikule võidule kapitalismi üle.

1. OBJEKTIIVSETE TINGIMUSTE VÄLJAKUJUNEMINE TÖÖ- RAHVA ÜHISE VÄERINDE LOOMISEKS 20-NDATE AASTATE ALGUL

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli pöördepunktiks ka eesti rahva ajaloos. Eesti töörahvas, vabanes kodanluse ikke alt, tervitas vaimustusega nõukogude võimu Eestis. Kuid Saksa okupantide ning teiste välismaiste kontrrevolutsiooniliste vägede abiga õnnestus eesti kodanlusel tulla võitjaks kodusõjas ning panna maksma oma verine diktatuur.

Eesti kodanlus reetis oma rahva rahvuslikud huvid. Kuigi Eesti oli vormiliselt iseseisev ja sõltumatu vabariik, oli ta tegelikult finantsilises, sõjalises ja diplomaatilises sõltuvuses suurematest imperialistlikest riikidest. See sõltuvus ilmnis eelkõige pidevalt kasvava riigivõla, Lääne imperialistlike riikidega mittevõrdõiguslikel alustel sõlmitud lepingute, väliskapitali võimutsemise ja teiste taoliste vormide näol. Nii näiteks kuulus tõusikodanluse häälekandja «Päevalehe» andmeil juba 1924. aastaks üle 60% tööstusettevõttest ja 80% Eestis olevate pankade põhikapitalist välismaisele finantskapitalile.²

Kodanliku diktatuuri kehtestamisega eraldati Eesti majandus vägivaldselt Venemaa majandusest ja lülitati roiskuva monopolistliku kapitalismi süsteemi, mis heitles üldkriisi pihtide vahel. Eesti majanduse kunstlik eraldamine Venemaast pani esimese raskesse olukorda, kuna kõik suuremad Eesti alale rajatud ettevõtted olid ehitatud Venemaa turu nõuete rahuldamiseks. Enne Esimest maailmasõda realiseeriti umbes 90% kogu Eesti tööstustoodangust Venemaa turul (kaasa arvatud Eesti siseturg). Eesti sadamate — Tallinna, Narva ja Pärnu kaudu

² «Päevaleht» nr. 178, 6. VII 1924 ja nr. 191, 19. VII 1924.

toimus enam kui 21% Venemaa impordist ja üle 7% ekspordist.³ Majandussidemetes toimunud muudatus oli katastroofi põhjuseks eelkõige suurtööstuses, eriti aga rasketööstuses. Suured tehased ja vabrikud jäid seisma või töötasid ainult osaliselt: siseturg oli rahva madala elutaseme tõttu jäänud kitsaks, välisurgu õnnestus kodanlikul Eestil aga leida peamiselt ainult oma toorainetele, poolfabrikaatidele ning põllumajandussaadus-tele.

Samal ajal kui metallitööstuse suurettevõtted elasid läbi rasket kriisi ja laostusid, suurenes siiski rea väiksemate eri- ja remonttööstuse ettevõtete arv, mis tootsid raudnaelu, plekk-karpe, raudvoodeid jne. Nende asutamisega ei suutnud aga eesti kodanlus kompenseerida suurtööstuse ja eriti selle peamise haru, rasketööstuse laostumist.

Kodanlikus Eestis toimus ebaühtlane, kuid siiski märgatav põlevkivitööstuse, turbatööstuse ning mõnede üksikute kergetööstuse harude, eelkõige toidu- ja maitseainetetööstuse areng. Nii näiteks toodeti kolmes põlevkivikaevanduses (Kohtla-Järve, Kukruse ja Vanamõisa) 1921. aastal kokku 95 527 tonni põlevkivi. 1924. aastal aga andsid juba kaks kaevandust (Kohtla-Järve ja Kukruse) kokku 235 235 tonni põlevkivi.⁴ Põlevkivitööstus oli ainsaks rasketööstuse haruks, mis näitas tõusutendentsi. See tõus toimus algelise tootmistehnika baasil ning tööliste ränga ekspluateerimise arvel, eelkõige väliskapitali huvides.

Kergetööstusettevõtete asutamisega peeti eelkõige silmas vajadust teenida kiiresti suuremaid kasumeid, kuna kapitali ringkäik kergetööstusettevõtetes on kiirem.

Kuid ka need kergetööstuse harud ei saanud käsitleta- val perioodil veel täit arenguhoogu. Selle põhjuseks oli siseturu ahenemine, sest rahva ostujõud olid töötajate üldise vaesumise tagajärjel vähenenud. Paljud tööstus- harud tundsid puudust toorainetest ning olid tehniliselt madalal tasemel. Kõigele lisaks ei suutnud kodanliku Eesti ettevõtete toodang, vaatamata sellele, et valitsus kehtestas kõrged kaitsetollid, isegi siseturul võistelda

³ «Eesti Statistika» nr. 1—2, 1922, lk. 123.

⁴ Eesti. Maa, rahvas, kultuur, Tartu, 1926, lk. 542.

välismaa kaupadega. Siseturg oli sõna tõsisel mõttes üle ujutatud eeskätt saksa ja inglise odavate tööstuskaupadega.

Iseloomustavaks nähtuseks käsitletaval perioodil olid sügavad muutused tööstuse struktuuris. Varem valitseva tootmisvahendeid tootva rasketööstuse asemel saavutas ülekaalu tarbimisvahendeid ja poolfabrikaate tootev tööstus. Sellega ongi seletatav, et juba 1924. aastal moodustasid tarbimisvahendid peaaegu $\frac{3}{4}$ tööstuse üldtoodangust. Toimus Eesti muutumine imperialistlike suurriikide agraarriipatsiks. Kuigi mõnes tööstusharus esines teatavat arengut, ei saavutanud kodanliku Eesti tööstus vaadeldaval perioodil kaugeltki sõjaeelset taset. Tööliste arv tööstuses jäi tublisti maha sõjaeelsest. Kui Eestis oli 1917. aastal kuni 70 000 töölisi, siis nüüd see arv oli ligemale poole võrra langenud. Palgatööliste üldarv tööstuses kõikus 35 000 inimese ümber.⁵ Samal ajal puhkes õitsele kõikvõimalik spekulatsioon tööstuses, kaubanduses ning panganduses, mille tulemusena töötajate olukord veelgi halvenes. Mitmesugused suure kiiruga loodud import-eksport- ja tööstus- ning kaubandusettevõtted, vahetalituskontorid, reklaamärid, pangad, kindlustusseltsid jne. eksisteerisid õige lühikest aega ning jäid suurte puudujääkidega pankrotti (Eesti kaubandusliit «EKA», «Atlanta», Harju Pank jt.). Enne pankroti tegemist pistsid asutajad tasku tohutu suuri summasid.

Eesti majanduslikku olukorda oleks võinud parandada kaubaleping Nõukogude Venemaaga, kuid kodanlik valitsus ei tahtnud seda sõlmida. Seetõttu oli kaubandus Nõukogude riigiga juhusliku iseloomuga ja toimus ajutiste kokkulepete alusel. 1924. aastal moodustas eksport Nõukogude Liitu üldisest väliskaubanduse läbikäigust kõigest 5,3%, kusjuures Inglismaale, mis oli Eesti ekspordis esikohal, eksporditi 33,5% ja Saksamaale 22,5% kaupadest.⁶

Koos kodanliku Eesti tööstusega oli välisturgudest sõltuv ka põllumajandus. «Eesti töörahvale on maa-küsimus alati eluküsimuseks olnud...»⁷ kirjutas V. Kin-

⁵ Eesti. Maa, rahvas, kultuur, lk. 871.

⁶ Samas, lk. 665.

⁷ V. Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, Tallinn, 1946, lk. 175.

gissepp. Kodanlus aga lahendas maaküsimuse oma huvide seisukohalt. Peamiseks oli kodanlusel seejuures võimu kindlustamine. Sellele peamisele oli allutatud ka agraarreformi läbiviimine, millega esiteks loodi kodanluse diktatuurile kindel sotsiaalne baas maakodanluse näol, kindlustati neile «uutele mõisnikele» odavat tööjõudu vähese maaga ja maata talupoegade näol. Teiseks oli valitsev kodanlus ka ise huvitatud mõisnike suurmaavalduse ümberjaotamisest ja selle omandamisest. Agraarreformi tulemusena toimus töötavate talupoegade edasine vaesumine ja klassivastuolude teravnemine külas. Maa ja masinate koondumine kulaklik-kapitalistlike majandite kätte, töötavate talupoegade nälg maa järele ning suurearvulise maaproletariaadi olemasolu oli töötava talurahva revolutsioonilise võitluse majanduslikuks aluseks.

Eesti kodanliku valitsuse poliitika nii tööstuses, kaubanduses kui ka agraarküsimuses oli oma iseloomult töörahvavastane. Töötava rahva elu kodanlikus Eestis oli raske. Kodanlik riik oma sõjaväega, suure ja kalli valitsusaparaadiga, välisesindustega jne. tõstis töötavate hulkade maksukoorma tsaariaegsest isegi kõrgemale. Nii näiteks kulutas kodanlik Eesti oma 8 välisesinduse peale rohkem raha kui Soome oma 16 esindusele. Ainuüksi Rootsi esindus läks 1920. aastal Eesti valitsusele maksuma ligikaudu 70 000 rootsi krooni.⁸ Nagu näitas oma sõnavõtus 11. detsembril 1923 Tööraha Ühise Väerinde saadik II Riigikogus J. Reesen, läks 58% tööliste palgast otseste ja kaudsete maksudena riigiaparaadi ja omavalitsuste ülalpidamiseks.⁹

Samal ajal olid palgaolud äärmiselt viletsad. Nii oli 12 Euroopa riigi pealinna hulgas Tallinna tööliste reaalpalk viimasel kohal.¹⁰ Tööraha Ühise Väerinde häälekandja «Meie Hää!» andmeil oli 1922. a. suvel tööliste keskmine kuupalk ainult 2000—4000 marka.¹¹ Selline palk ei võimaldanud kuidagi äraelamist. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu poolt vastuvõetud palga-

⁸ I Riigikogu protokollid, III istungjärk, veerg 941—943.

⁹ II Riigikogu protokollid, II istungjärk, veerg 1913.

¹⁰ Eesti tööliste büdšet 1925. a. Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn, 1926, lk. 27.

¹¹ «Meie Hää!» nr. 6, 27. VI 1922.

normide järgi oleks tööline pidanud 1921. aastal 3-liikmelise perekonna ülalpidamiseks saama vähemalt 14 000 marka kuus.¹²

Veelgi halvemad olid maatöölise palgatingimused. Sulane ja taluteenija olid nagu peremehe orjad, töötades päikese tõusust loojakuni. Tasuks aga, nagu kirjutas Tööraha Ühise Väerinde häälekandja «Tallinna Tööline», «kolm korda päevas kehva toitu... kaks vahetust pesu, pastlad... korteriks üksikinimesel tare või kambirinurk voodiga».¹³ Sellele lisandus vilets rahapalk. Nii said näiteks mõisatöölised 1920/1921. aastal umbes 1800 marka rahapalka. Samal ajal aga kõikus jalanõude hind 2000 marga ümber.¹⁴

Enamik töötavast intelligentsist elas samuti rasketes tingimustes. Kodanlikest ajalehtedest võib leida hulgaliselt haritlaste tööotsimise kuulutusi. Paljud ülikooli lõpetanud olid sunnitud leppima kõige madalamapalgaliste kohtadega, töötades asutustes käskjalgadena, majaperemeeste juures kojameestena jne.

Väga viletsad olid töö- ja tervishoiuolud ettevõtetes. Eriti halvad olid need väikestes ettevõtetes. Nendestki puudulikest töökaitseseadustest, mis olid olemas, ei peetud kinni. Kehtis öötöö, kusjuures Tallinnas näiteks sunniti töölisi paljudes kohtades töötama koguni 16—18 tundi¹⁵.

Käsitletaval perioodil puudus töölistel riiklik kindlustus tööpuuduse, töövõimetuse, haiguse ja vanaduse vastu. Äärmiselt rasked olid korteriolud. 1922. aasta rahvaloenduse andmeil elas linnades ja alevites 298 873 elanikku, neist 58,6% elas ühetoalistes korterites.¹⁶ «Võin kinnitada,» tunnistas isegi sotsiaaldemokraat M. Martna oma kõnes II Riigikogus, «et meie korterite halbtuse suunas küll kogu Lääne-Euroopa eesotsas seisame.»¹⁷

Arstiabi oli kodanlikus Eestis kallis ning seepärast töörahvale raskesti kättesaadav. Alatoitluse ja ebasani-

¹² «Rõhutute Hääel» nr. 17, 5. II 1921.

¹³ «Tallinna Tööline» nr. 5, 18. X 1922.

¹⁴ «Päevaleht» nr. 112, 30. IV 1921.

¹⁵ ENSV ORKA, fond 2000, nimistu 1, toimik 1060, leht 104 ja «Päevaleht» nr. 150, 1. VII 1922.

¹⁶ Eesti Riiklik Statistika, vihk I, lk. 68.

¹⁷ II Riigikogu protokollid, IV istungjärk, veerg 854.

taarsete elamistingimuste tõttu esines tööliste hulgas hulgaliselt tuberkuloosi, reumat ja teisi raskeid haigusi, mis tuhandeid töölisi enneaegselt hauda viisid. Nii oli üksnes tuberkuloosihaiigeid 1921. aastal registreeritud 797, 1922. aastal 1439, 1923. aastal 1359 ja 1924. aastal 1788.¹⁸

Rasketööstuse laostumise protsess ja tööstusettevõtete krooniline alakoormatus põhjustas alalise töötute armee tekkimise. Nii oli 1922. aasta üldise rahvaloenduse järgi töötuid 11 944¹⁹. Rahvaloendusel aga ei arvestatud töötuina tööta olnud hooaja-põllutöölisi. Need isikud, kelle rahvaloenduse isiklikul kaardil amet või kutse oli märgitud, töökoht aga märkimata jäetud, arvestati tööd omavate kodanike hulka, mistõttu töötute arv oli tegelikult veelgi suurem.

Töötava rahva raske olukord sundis teda võitlema selle parandamise eest. Nõukogude Venemaa rahvaste võidud interventide ja sisemise kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude üle ning revolutsioonilise liikumise kasv teistes maades tugevdasid Eesti tööliklassi jõudu ja moraali võitluses kapitalismi ikke vastu.

Kodanlus tarvitas kõige metsikumat terrorit tööliklassi revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks ja oma võimu säilitamiseks. Peaaegu täielikult taastati tööliste vastu suunatud endised tsariaegsed seadused ja anti välja uusi, veelgi karmimaid. Tööliklassi vaoshoidmiseks oli loodud fašistlik organisatsioon «Kaitseliit». Kodanlus pani maksma sõjaseaduse ning 1920. a. aprillis loodi kaitsepolitsei, kuhu tööle värvatute hulgas oli palju valgekaartlasi ja endises tsariarmees teeninud tegelasi. See kodanliku diktatuuri kaitsmiseks loodud sunniaparaat sulges ja rüüstas töölisorganisatsioone ning töölisajalehti, arreteris ja mõrvas nii salaja kui sõjakohtute otsuste põhjal tööliklassi parimaid esindajaid.

Eesti kodanliku riigi «iseseisvuse» algus oli ühtlasi ka valge terrori alguseks. Ajavahemikul 1920—1925 organiseeris kodanlus Eestis üle 70 poliitilise kohtuprotsessi.

Oma rahvavastaseid tegusid ja reaktsioonilist poliitikat maskeeris Eesti kodanlus mitmesuguste abinõudega.

¹⁸ Eesti arvudes 1920—1935, Tallinn, 1937, lk. 290.

¹⁹ E. Sõrmus ja A. Gutman, Töötaolu Eestis, Tallinn, 1933, lk. 34.

Nii kasutas kodanlus Asutavat Kogu ja hiljem Riigikogu kattevarjuks mitmesugustele reaktsioonilistele parteidele ja gruppidele, kes omavahel kisklesid ministritoolide jagamise ja rahva paljaksriisumisel suurema suutäie saamise pärast. Tööraha revolutsioonilise liikumise mahasurumisel moodustasid nad aga alati ühise rinde.

Oma rahvavastase poliitika varjamise manöövriks kujunes Eesti kodanlusele ka 1920. a. juunis vastuvõetud põhiseadus, milles demagoogiliselt räägiti demokraatlikest vabadustest, nagu isikupuutumastusest, ühingute, koosolekute, sõna-, trüki- ja streigivabadusest jne. Kõik need lubatud demokraatlikud vabadused olid aga piiratud valitseva sõjaseisukorra tõttu, millele vastavalt nad tööraha suhtes faktiliselt annulleeriti.

Kuid vaatamata valge terrori märatsemisele kasvas revolutsiooniline liikumine hoogsalt. Nii toimus 1920. aastal rida streike, milledega püüti sundida kodanlikku valitsust kehtestama töölisorganisatsioonide poolt välja-töötatud töötasu alammäära.

1921. a. juunis toimunud Kominterni III kongress nõudis kommunistlikelt parteidelt sidemete edasist tugevdamist rahvamassidega nende kaasatõmbamiseks võitlusele kapitali pealetungi vastu. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloolised kogemused näitasid, et kommunistlik partei võib seda saavutada ainult siis, kui ta oskuslikult seostab partei illegaalset tööd kõigi legaalseste võimaluste ärakasutamisega, s. t. tööga ametiühingutes, parlamendis jt. legaalsetes asutustes. EKP pööras sellest juhindudes esmajärjekorras suurt tähelepanu oma mõju kindlustamisele ametiühingutes. 22. aprillil 1920 toimunud Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ümbervalimistel pääsesid selle juhtkonda enamuses kommunistid. Ametiühinguis töötasid EKP ülesandel sellised Eesti revolutsioonilises liikumises tuntud kommunistid nagu J. Alliksoo, A. Sommerling, J. Soans, J. Vanja jt. Nende aktiivse töö tagajärjel muutusid ametiühingud proletariaadi klassivõitluse legaalseteks toetuspunktideks. Samuti võitles EKP aktiivselt selle eest, et saada maatöölise ühingud täielikult oma juhtimise alla. Töölisklassi massiliste legaalseste organisatsioonide oma mõju alla võtmine võimaldas EKP-l ära kasutada ka nii-sugust tähtsat legaalset tribüüni nagu Riigikogu. 1920. a. novembris toimunud valimistel valiti Tallinna

Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja alusel I Riigikokku kommunistlikud töölised J. Alliksoo, J. Santa, J. Soans, J. Kurgemaa ja J. Vanja.²⁰ I Riigikogu kommunistliku töölisrühma ja Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjas I Riigikogu valimistel esinenud kommunistide osavõtul organiseeriti 1920. a. lõpul revolutsiooniline noorte organisatsioon — Üle-Eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing, mille esimeheks valiti A. Sommerling, aseesimeheks H. Allik ja sekretäriks R. Mirring.²¹ Samuti avanes 1920. aastal võimalus hakata välja andma legaalsed töölisajalehte «Rõhutute Hääl».

Loonud endale tähtsad legaalsed toetuspunktid, võis EKP nüüd edukamalt juhtida töölisklassi revolutsioonilist liikumist. Toimusid suured töölisklassi väljaastumised, nagu 1920. a. detsembri algul alanud sadamatehaste tööliste streik, mis kestis üle kahe kuu, ja sama aasta detsembris ka viie tehase («Fr. Krulli», Noblessneri, «Ilmarise», «Dvigateli» ja Mayeri) tööliste ühepäevane poliitiline streik, mis toimus 17. detsembril 1918. a. kodanluse ohvrite teise surma-aastapäeva mälestuseks.²²

Töölisklassi revolutsioonilise aktiivsuse tõusu tingimustes toimusid 1921. a. veebruaris-märtsis valimised linnavolikogudesse. Samuti nagu Riigikogusse nii ka omavalit-sustesse valiti hulk tööliste esindajaid. Nii said Tallinna linnavolikogu valimistel, kus EKP esines Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja kaudu, 26. ja 27. veebruaril 1921. a. esikoha kommunistid, saades kõigist antud häältest ligi 27%. Tallinna linnavolikogu 101 kohast sai kommunistlik töölisrühm 28 kohta endale.

Kohkunud revolutsioonilise liikumise hoost, mis avaldus poliitilistes streikides, miitingute ning tööliskoosolekute arvulises tõusus, alustas kodanlus 1921. a. veebruaris pealetungi töölisliikumise mahasurumiseks. Suleti Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Rõhutute Hääl». 1921. a. aprillis muutusid arreteerimised eriti massiliseks. I Riigikogu kommunistliku töölisrühma liikmete J. Alliksoo, J. Soansi jt. juures toimusid läbiotsimised. Siseministri poolt anti politseile ringkiri, milles

²⁰ ENSV ORKA, f. 80, nim. 1, toim. 1, l. 13 ja I Riigikogu protokol-lid, I istungjärg, prot. nr. 2, veerg 13.

²¹ «Edasi» nr. 132, 3. XII 1930.

²² «Rõhutute Hääl» nr. 6, 17. XII 1920.

tehti ülesandeks hoolitseda selle eest, et Riigikogu kommunistliku töölisrühma liikmed ei saaks koosolekuid pidada.²³ Arreteeriti kõik Tallinna linnavolikogu kommunistliku töölisrühma liikmed J. Rooberg, J. Truuman, S. Andrejev, K. Kuusk, Paula Järv, A. Leevald jt.²⁴ ning Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu juhtkond. Siseministri otsusega 14. aprillist 1921 keelati noorproletaarlaste ühingu tegevus.²⁵ Ühingu aktiivsemad tegelased A. Sommerling, R. Mirring, E. Saarens jt., kokku üle 50 inimese, arreteeriti. Samuti vangistati neid töölisi, kes valimistel seisid Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjas. Pärnus, Narvas ning Harju- ja Viljandimaal arreteeriti tööliste nimekirjade järgi valitud linnavolikogude ja maakonnaõukogude liikmeid. Suurkodanluse üks tähtsamaid liidreid K. Päts teatas ühel Riigikogu koosolekul demagoogiliselt, et ta ei pörka tagasi repressioonidest isegi sel juhul, kui ta enese poeg revolutsioonilisele teele satuks.²⁶

Kõrvuti nende repressiivsete abinõudega kasutas kodanlus ka teisi meetodeid töölisliikumise mahasurumiseks. Nii asus ta mitmete kavalate võtetega tööliste tööpalku kärpima, püüdis ettevõtetes sisse seada 10-tunnist tööpäeva. Ettekäandeks toodi seejuures väide, et töölised pidavat ise olema huvitatud suuremast palgast. Nii kirjutas suurkodanluse hääletoru «Päevaleht», et «enne sõda töötati 12 ja rohkemgi tundi päevas ilma mingi lisatasuta».²⁷ Peale selle püüdsid vabrikandid ettevõtetes sisse seada trahvitabeleid ja sisemäärusi. Nimelt kinnitati 26. augustil 1921. a. Töö- ja Hoolekandeministeriumi poolt «Trahvide tabel sisemise korra rikkumise kohta Eestimaa vabrikutes». Selle tabeliga kavatseti uuesti kehtestada tsaariaegset trahvide süsteemi, mille järgi ettevõtete administratsioonil oleks olnud õigus ise karistada töölisi. «Härra Laidoner oli üks esimestest,» ütles isesots O. Gustavson I Riigikogus, «kes katsus kõige teravamalt ja järsumalt oma vabrikutes

²³ I Riigikogu protokollid, III istungjärk, veerg 18, 19.

²⁴ I Riigikogu protokollid, II istungjärk, veerg 1663 ja 1666.

²⁵ Samas, veerg 1659.

²⁶ Samas, veerg 1890.

²⁷ «Päevaleht» nr. 215, 16. VIII 1921.

trahvitabeleid seina lüüa, seletades, et trahvi teel olla võimalik vabariigi lagunevat tööstust päästa.»²⁸

Repressioonidega, arreteerimistega ja teiste surveabinõudega ei suutnud aga kodanlus töölisklassi revolutsioonilist liikumist peatada. Juba «Rõhutute Hääle» sulgemise puhul toimusid EKP organiseerimisel protestistreigid tehases «Fr. Krull», Balti Puuvillavabrikus ning mujal.

18. märtsil 1921. a., kui Tallinna Ametiühingute Kesknoukogu ja teised töölisorganisatsioonid tõsteti välja nende poolt üüritud ruumidest Karja t. 18, s. o. «Töölise Majast», toimusid sel puhul jällegi protestistreigid. Juhtiv koht streigis kuulus metallitöölisele («Dvigatel», «Fr. Krull» jt.). Streikijad nõudsid vägivalla lõpetamist töölisklassi ja ta organisatsioonide kallal.

1921. aastal toimus Tallinnas võimas 1. mai demonstratsioon, millest võttis osa 10 000 inimest. Kotsid tormilised ovatsioonid ja elaguhüüded Kominternile, Nõukogude Venemaale ja Eestimaa Kommunistlikule Parteile, mis näitasid, et kodanluse repressioonid ei suutnud kõigutada Tallinna proletariaadi solidaarsust esimese sotsialismimaaga maailmas.

See ajas kodanluse veel rohkem ärevusse ning ta jätkas eesrindlike võitlejate arreteerimist. 1921. a. juulikuuks oli vangistatute arv tõusnud juba 250-ni.

Kodanluse metsikused aga süvendasid töölisklassi taht ühiselt välja astuda. 1921. aastal ühinesid töölised, vaatamata oma parteilisele kuuluvusele, paljudel juhtudel võitluseks kodanluse surve vastu (töölise võitlus 10-tunnilise tööpäeva ja trahvide seaduse vastu, kampania Nõukogude Venemaa näljahädaliste abistamiseks jne.). Eriti tuleb ära märkida Eesti töölisklassi tegevust Nõukogude Venemaa näljahädaliste abistamisel 1921. aastal, kui seoses sõja ja ikaldusega oli Nõukogude Venemaa mõnedes piirkondades tekkinud suuri raskusi viljaga. See EKP organiseerimisel läbiviidud üritus demonstreeris Eesti töölisklassi solidaarsust Nõukogude Venemaa töörahvaga, tema püüdlust internatsionaalsele töölisklassi ühtsusele.

Tööraha raske majanduslik olukord, tema poliitiline õigusetus ja kodanluse pealetung töölisklassi vastu

²⁸ I Riigikogu protokollid, IV istungjärk, veerg 1125.

lõi objektiivse vajaduse töölisklassi ja kogu töörahva jõudude ühendamiseks. Olemasolevates tingimustes kujunes töörahva ühisrinde organiseerimine EKP-le kõige akuutsemaks küsimuseks, objektiivseks vajaduseks.

Eestimaa Kommunistlik Partei asuski seda ülesannet lahendama, avaldades vastavasisulisi üleskutseid «Kommunistis» ja lendlehtedes, selgitades töörahvale päevaülesandeid ja oma ridade koondamise vajadust.

Esimeseks niisuguseks dokumendiks, kus kõneldakse töörahva ühisrinde vajadusest Eestis, on Eesti-, Läti- ja Leedumaa kommunistlike parteide keskkomiteede ühine üleskutse «Ühine töörahva väerind — ühendatud timukate vastu» nende maade töörahvale. See dokument koostati juba 1921. a. juulis ning avaldati «Kommunistis» nr. 15 (38) 3. septembril 1921. Üleskutses selgitati, et valge terrori vastu on vaja töölisklassil ja kogu töörahval ühineda. «Eesti, Läti ja Leedu linnade proletaarlased ja maatöörahas,» öeldi üleskutses, «kas ei ole ka teil aeg arusaamisele tulla selle ühise väerinna kohta, mis vastasel on. Kas ei ole ka teil aeg järele mõelda oma ühise väerinna üle teie rõhujate ühendatud timukasalkade vastu... Maha töölisklassi ühendatud timukad. Elagu Eesti, Läti, Leedu proletaarlaste võitluse ühtsus.»²⁹

Eestimaa Kommunistlik Partei, asudes võitlusse üleskutse elluviimise eest, hakkas välja töötama töörahva ühisrinde programmi, lähtudes töörahva elulistest, lähedastest nõudmistest.

Töörahva ühisrinde loomisel Eestis omas suurt tähtsust EKP II kongress, mis toimus illegaalselt 5.—6. oktoobril 1921 Tallinna lähedal. Kongressil oli esindatud 700 partei liiget.³⁰ Kominterni III kongressi otsuste kohta esines aruandega J. Anvelt. EKP II kongress võttis ühel häälel vastu otsuse, milles tunnistati, et EKP toetab täielikult Kommunistliku Internatsionaali põhimõtteid ja jätkab sellega kooskõlas oma võitlust. EKP Keskkomitee poliitilise aruandega esines kongressil V. Kingissepp. Aruandes anti ülevaade Keskkomitee tööst partei esimese ja teise kongressi vahel ja põhjendati lõpposas üksik- asjalikumalt EKP suhtumist Eesti Iseseisvasse Sotsialist-

²⁹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 550, l. 105 ja 106.

³⁰ Samas, f. 24, toim. 147, nim. 10, l. 5.

likku Töölise Parteisse*. Tööraha ühisrinde loomise ja kindlustamise seisukohalt omas EKP taktika selle partei suhtes suurt tähtsust. Oma olemuselt oli EISTP väikekodanlik partei. Kuid võttes arvesse, et EISTP-s oli ka revolutsioonilisi elemente tööraha hulgast, seadis EKP oma eesmärgiks isoleerida EISTP reformistlikud juhid lihtliikmetest ja kasutada seda parteid oma huvides, luua temast partei legaalne organisatsioon, muutes EISTP legaalseks revolutsiooniliseks tööraha parteiks.³¹ EISTP reformistlike juhtide oportunisti paljastamiseks kasutas EKP mitmesuguseid vahendeid, nagu illegaalset ja legaalset töölisajakirjandust, tööliiskoosolekuid, tööliisdemonstratsioone, streike, riigikogu ja omavalitsuste tribüüni jne. EKP püüdis ka organisatsiooniliselt kindlustada EISTP-s, eeskätt Tallinna organisatsioonis, suunates sinna tööle revolutsioonilisi töölisi ja kommuniste. EISTP-s eneses pidi «hakkama organiseeritud opositsioon paendlaste latvade vastu, mis need tipud ära murrab, kes kommunistlist vilja ei kanna».³² EISTP tegevuse arvustuse kokkuvõttena esitati EKP poolt EISTP-le 16. mail 1921. a. 11 nõudmist³³, kus näidati, mida EISTP peab eeskätt ja minimaalselt ette võtma, et ta võiks ennast nimetada revolutsiooniliseks tööliste parteiks. EKP nõudis, et EISTP avaldaks kindlalt oma seisukoha «isamaa» kaitsmise küsimuses ja sotsialismimaa poolt eesti töörahvale osutatud abi suhtes 1918.—1919. a. Samuti nõuti, et EISTP eranditult oma igapäevases agitatsioonitöös kaitseks Nõukogude Venemaad,

* Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei (EISTP ehk nn. isesotsid) asutati 1920. a. Eesti Sotsiaaldemokraatlikust Töölise Parteist (nn. sotsid) lahkunud pahempoolse tiiva liikmeid ja endiste Eesti sotsialistide-revolutsionääride (nn. esseerid) seast ületulnukaist. Otsus Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei loomise kohta võeti vastu Eesti sotsialistide-revolutsionääride V kongressil. Tallinna linnavolikogu iseseisvate sotsialistide rühm ja tema ümber koondunud Eesti Sotsiaaldemokraatlikust Töölise Parteist lahkunud pahempoolsed elemendid teatasid oma ühinemisest 23. aprillil 1920. a. (vt. «Töö ja Võitlus» nr. 2, 6. V 1920). Juhtiv osa selles parteis kuulus endistele esseeridele. Partei juhtideks olid H. Kruus, K. Freiberg, J. Piiskar, M. Bleimann jt. Partei häälekandjaks oli «Töö ja võitlus» (ilmus 1920. a.) ja «Töölise Võitlus» (ilmus 1920.—1923. a.).

³¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 24, toim. 147, nim. 10, l. 8.

³² O. Rästas, «Põrandaalused», Leningrad, 1932, lk. 86.

³³ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 630, l. 9—17.

VK(b) Parteid ja seal klassivõitluses kasutatavaid meetodeid, et ta valmistaks töötavat rahvast ette sotsialistliku revolutsiooni teostamiseks jne. Need EKP poolt esitatud 11 nõudmist kujutasid endast Kominterni vastuvõtmise tingimusi, kusjuures need olid vastavalt kohaldatud Eesti oludele.

EKP II kongress, arutanud läbi Keskkomitee poliitilise aruande, tunnistas vastuvõetud otsusega üksmeelselt õigeaks EKP Keskkomitee tegevuse ja leidis ka õige olevat «Keskkomitee taktika Eesti Iseseisva Sotsialistliku Töölise Partei asjus»³⁴.

Tööraha ühisrindede loomise seisukohalt on suur tähtsus V. Kingissepa ettekande «Poliitiline olukord ja EKP lähemad ülesanded» põhjal vastuvõetud kongressi resolutsioonil, mis andis suuna tööraha ühisrindede loomiseks Eestis. «Jätkata taktikat,» märgitakse otsuses, «mille põhijoon on see, et praktiliste võitlusülesannete osaliste nõudmiste ülesseadmise ja osaliste võitluste teel, mis proletariaadil pakitsevate elunõuete rahuldamiseks sihitud, proletariaati kiskuda võitlusse kodanluse vägivalla valitsuse vastu, võita laiade proletaarlaste hulkade poolehoidu kommunistlikule parteile; samal ajal aga proletariaadi klassiteadlikku eelväge valmis hoida otsustavale võitlusele kodanlise korra vastu seks puhuks, kui maailma kodanlus eesti härrasriiki kasutab sõjas Venemaa Nõukogude Vabariigi vastu.»³⁵

EKP II kongress töötas välja abinõud, kuidas senisest paremini kasutada kõiki legaalse töö võimalusi sidemete laiendamiseks töörahvaga, et tagada masside tegevuse ühtsus. Kongress pühendas suurt tähelepanu kommunistide tööle maatöölise seas, töö organiseerimisele sõjaväes, ametiühingutes, noorsoo ja naisproletaarlaste seas ning ühistegelikus liikumises.

Lähtudes Kominterni III kongressi otsustest, töötas EKP II kongress välja partei taktika töötavate hulkade koondamiseks oma võitluslipu alla.

³⁴ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 24, nim. 10, toim. 147, l. 5.

³⁵ Samas, l. 7.

2. EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI VÕITLUSES TÖÖRAHVA ÜHISRINDE LOOMISE EEST

Vastavalt EKP II kongressi otsustele oli partei peaülesandeks toetada töötajate igapäevaseid nõudmisi, võidelda töötavate hulkade majandusliku seisukorra parandamise eest, kasvatada rahvahulki võitluseks nende nõudmiste elluviimise eest ja tõsta nende klassiteadlikkust, et viia nad võitlusse proletariaadi diktatuuri eest.

Et aidata kommunistlikel parteidel koondada kõigi ekspuateritavate ja rõhutute enamust kommunismi lipu alla ning paljastada nende hulkade endi revolutsiooniliste kogemuste najal kokkuleplastest juhtide reetlikkust, selleks töötas Kominterni Täitevkomitee välja ja võttis 1921. a. sügisel vastu teesid töörahva ühisrinde taktika elluviimiseks.

Relvastatuna II kongressi otsustega ning toetudes Kominterni Täitevkomitee juhistelega, asus EKP ühendama kõiki töörahva organisatsioone ja looma töörahva ühist väerinnet.

Kominterni Täitevkomitee poolt väljatöötatud ühisrinde teese arutati 4. ja 5. jaanuaril 1922. a. EKP KK liikmete ja partei vastutavate organisaatorite illegaalsel nõupidamisel*, kus töötati välja Töörahva Ühise Väerinde põhinõudmised Eestis. Töörahva Ühise Väerinde platvormi põhinõudmised võttis täielikult omaks Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, kes sama aasta jaanuari algul pöördus kõigi tööliste poole «12 seadusliku nõudmisega demokraatliku vabariigi valitsejaile», tehes samal ajal ettepaneku need nõudmised läbi arutada tööliste üldkoosolekuil. Sama kuu keskel esitas rida töölisorganisatsioone** kogu Eesti töörahvale ühisrinde loomiseks üleskutse «12 seadusliku nõudmisega demokraatliku vabariigi valitsusele». Üleskutse avaldati 20. jaanuaril 1922. a. Tallinnas, Eesti Töörahva Ühise Väerinde häälekandja «Tallinna Tööline» proovi-

* Sellel nõupidamisel esinesid ettekannetega V. Kingissepp välis- ja sisepoliitilisest olukorrast, O. Rästas töörahva ühisrinde küsimuses ja J. Kreuks organiseerimisküsimuses (vt. EKP Keskkomitee Arhiiv, fond 27, nimistu 27—1, toimik 550, leht 151).

** Need olid Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu, Tallinna Rajooni Vabrikutööliste Vanemate Nõukogu, Valga Tööliste Ühisuse juhatus, Tallinn Turbatööliste koosolek, Viimsi Tööliste Ühisuse koosolek ja Viljandi linna Tööliste Ühisus.

numbris. Üleskutses formuleeritud Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmist olid järgmised:

1. Töölisele palk kindlaks määrata selliselt, et see kindlustaks neile inimväärse ülalpidamise.

2. Kõik töölised riiklikult kindlustada töötaoleku, vanaduse, tööjõuetuse, vigastuste ja haiguste vastu, nais-töölised — emakssaamise puhul.

3. Riigi- ja omavalitsuste poolt töölisele korralikud korterid. Sulastele ja majateenijatele vähemalt omaette tuba. Väikemaapidajatele hoonete ehitamiseks ja parandamiseks materjalid tasuta. Mõisatest väljatõstetud töölisele eluase. Saunikutele, popsidele ja rentnikele õigus edasi elada talu, mõisa või riigi maa peal.

4. Tööpäev kõigis tööharudes lühendada vähemalt 8 tunnini.

5. Mõisate tükeldamine seisma panna.

6. Maa harimiseks, samuti veekogud ja nende rannad kalapüüdmiseks tasuta. Ei mingit renti töörahvalt ei riigile ega eraomanikele. Ei mingit tasu mõisnikelt võõrandatud maa ja inventari eest.

7. Ei mingeid kaudseid makse. Maksud suurtele sissetulekutele, varandustele ja pärandustele. Töölised, teenistujad ja muu töörahvas tulumaksu alt vabaks.

8. Kindel rahu üldse ja Nõukogude Venemaaga eriti.

9. Kaitsepolitsei ära kaotada. Alaline sõjavägi laiali saata — noored mehed kasarmust töö juurde. Sõjaväe ja nuhkide peale minevad summad tööraha olukorra parandamiseks ja rahvahariduseks. Kõik rahvas sõjariistu. Töörahvale samasugune õigus omakaitset korraldada, nagu on peremeestel nende kütirühmade ja kaitseliidu näol.

10. Alg-, kesk- ja kõrgem haridus kõigile maksuta. Tööraha lastele õppeabinõud, toit, riided ja jalanõud kõigis koolides demokraatliku vabariigi poolt.

11. Sõjaseisukord kõikjal viibimata lõpetada. Töörahvale samasugune sõna- ja trükivabadus ning samasugune õigus koonduda ühingutesse ja liitudesse ning pidada koosolekuid, nagu on vabrikantidel, kaupmeestel, majaomanikel ja hallparunitel.

12. Poliitilistele süüdistustele kriips peale. Poliitili-

sed vangid vabaks. Poliitilistele põgenikele (peale parunite) õigus tagasi tulla.³⁶

Üleskutses käsitleti ka küsimust, kuidas neid nõudmisi teostada. «Õppigem seda oma vastastelt! — kirjutati üleskutses — kui meie vaenlased meie vastu astuvad, unustavad nad kõik omavahelised lahkuminekul.»³⁷

Nõudmised olid oma iseloomult ülddemokraatlikud, nendega taotleti Eesti ühiskondliku ja riikliku korra demokratiseerimist ja töötavate hulkade olukorra parandamist. Need olid EKP-le «miinimumprogrammiks», mille alusel ta mobiliseeris töötavaid hulki võitluseks oma olukorra parandamise eest, võitluseks kodanliku ladviku vastu. EKP nägi õigesti, et nende nõudmiste alusel on võimalik ühendada võitluseks kodanluse pealetungi vastu mitte ainult töölisklass, vaid kogu töötav rahvas.

Üleskutses avaldatud põhinõudmised vastasid töörahva elulistele huvidele. Ainult nõudmine «mõisate tükeldamine seisma» oli ekslik. Põhiline viga seisis selles, et see loosung kutsus passiivsele vastupanule ega mobiliseerinud maatöölise ja kehvikute hulki võitlusele maa eest. Kuna see loosung ei võinud saada aluseks laiade talupoegade hulkade kaasatõmbamisele ühisrindesse, siis asendati see hiljem* (1922. a. märtsis, täielikult 1923. aastal) nõudmisega moodustada töörahva esindajatest maakomiteed, kelle ülesandeks oli riigi maatagavara kasutamise viisi ja mõisamaade jagamise korral maa-saajate kindlaksmääramine. See loosung aktiveeris töötava talurahva võitlust ning aitas seega kaasa talurahva koondamisele töörahva ühisrindesse. Kuid kahtluse ja kõhkluse meeolud ei kadunud täielikult, kuna ka uues loosungis ei kõneldud selgesti sellest, mis maaga kavatsetakse ette võtta.

Kuigi EKP ei esitanud maaküsimuses sel ajal veel õigeid ja selgeid taktikalisi loosungeid, oli 12 nõudmises ometi rida punkte, mis olid suunatud töötava talurahva eluliste nõudmiste rahuldamisele, töölise ja töötava talurahva liidu laiendamise ja tugevdamise eesmärgil.

³⁶ «Tallinna Tööline», proovinumber, jaan. 1922.

³⁷ Samas.

* Esimest korda püstitati selline nõudmine maatöölise ühingute II kongressil, mis toimus 20.—22. märtsini 1922. a. Tallinnas.

Et kodanlikus Eestis valitsesid Lääne-Euroopa kapitalistlikest maadest erinevad tingimused, siis nõudis konkreetne olukord ka töörahva ühisrindede taktika rakendamisel teatavaid erinevusi. Nii olid Lääne-Euroopas suured tööliste hulgad juba tol ajal organiseerunud ametiühingutesse. Neis etendasid juhtivat osa reformistlikud liidrid, suur osa organiseerunud tööliste oli nende mõju all. Kodanlikus Eestis oli aga enamik tööliste organisatsioonide kommunistide, mõned aga «isesotside» mõju all. Siit tulenesid EKP ülesanded — tugevdada organisatsiooniliselt ametiühinguid, kindlustada oma mõju EISTP-s ning organiseerida sotsiaalarandjate paljastamist.

Üheks põhiliseks erinevuseks oli Eestis ka see, et EKP oli sunnitud töötama illegaalselt, samal ajal kui paljudes Lääne-Euroopa maades kommunistlikel parteidel oli võimalus tegutseda legaalselt.

Tööraha Ühise Väerinde nõudmistele lahutamatuks osaks kujunes töörahva valitsuse (s. t. ühisrindede valitsuse) moodustamise loosung.

Tööraha valitsuse moodustamise küsimuse läbiarutamiseks korraldas EKP 1922. a. märtsis partei vastutavate tegelaste nõupidamise, millel vastuvõetud otsusega anti õige suund võitlusele töörahva valitsuse moodustamise eest. Nõupidamisel märkis oma ettekandes J. Anvelt, et töörahva valitsuse eest agiteerimine ei tähenda veel, «et see valitsus ka Eestis paratamata võimule peab pääsema ja me tema valitsemise tingimata peame läbi elama. Võimalik, et revolutsiooniline liikumine temast üle hüppab — nõukogude võimu juure. Aga igatahes on niisuguse «seadusliku» valitsuse eest agiteerimisel hulk tugevaid külgesid. Ta on praegustes tingimustes muuseas töörahvale hulga arusaadavam kui nõukogude valitsus».³⁸

12 nõudmise elulisust tõendab see, et EKP-1 läks korda 3 kuu jooksul rõhuv osa organiseeritud töölistest töörahva ühisrindesse koondada. «Tallinna Tööline» kirjutas 1. aprillil 1922. a., «et nüüd terve töölikklass 12 nõudmise lipu alla on asunud. Maaproletariaat ütles seda

³⁸ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 550, l. 168.

oma ühisuste kongressi * ja linnaproletariaat — oma vanemate kongressi ** suu läbi».³⁹

Edasine ülesanne seisis organiseerimata tööliste ja teiste tööraha kihtide koondamises ja kasvatamises. Tööraha edasiseks ühendamiseks oli vaja väikekodanlike parteide reformistlikud juhid täielikult isoleerida tööraha hulkadest.

Sotsid*** ja tööerakondlased**** pooldasid üksnes

* Mõeldud on maatööliste ühingute kongressi 20.—22. märtsini Tallinnas; kongress ühines Tööraha Ühise Väerinde platvormiga, kutsudes kogu Eesti töörahvast ühinema võitluseks 12 nõudmise eest.

** Mõeldud on 25. ja 26. märtsil 1922. aastal toimunud vabrikute ja tehaste tööliste vanemate koosolekut, mis ühines 12 nõudmisega, kutsudes vabrikutöölisi võitlema tööraha esiridades.

³⁹ «Tallinna Tööline» nr. 17, 1. IV 1922.

*** Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei tekkis 1917. aastal eesti menševikest. Partei I kongressil 21.—24. okt. 1919 võeti vastu partei programm ja uus nimetus. Selle partei juhtideks olid kodanlikud haritlased A. Rei, K. Ast, M. Martna, A. Hellat, A. Ostrainas jt. Oma sotsiaalse koosseisu poolest ei olnud see partei kaugeltki tööliste partei, nagu ta ennast ise püüdis nimetada, sest ta ridades oli ainult mõni üksik linnatööline ja üsna väike arv maatöölisi. Tema peamiseks sotsiaalseks baasiks oli «töölisaristokraatia»: meistrid, keskmised ametnikud ja väikekodanlus. Selle partei liikmeid hüüti rahva seas sotsideks. Oma praktilises tegevuses ajasid nad töölisklassi lõhestamise poliitikat. Sotside häälekandjatena ilmusid «Sotsiaaldemokraat» (1917—1921), «Tulevik» (1921—1923) ja «Ühendus» (1923—1926).

**** Üheks suurkodanluse silmapaistvamaks käsikuks oli Eesti Tööerakond, «töö kurnamise» erakond ehk «töögid». Tööerakonna sotsiaalse baasi moodustasid peamiselt «töölisaristokraatia» ja väikekodanlikud kihid üldse. Tööerakonna mõju all oli enne Tööraha Ühise Väerinde loomist suur osa kehvi asunikke, kehvikuid jt. ekspluateeritavaid, EKP iseloomustas tööerakonda kui «kotimeeste» ja «vürtspoodnikkude» parteid. Eesti Tööerakonna peamiseks liidriks oli O. Strandmann ja partei häälekandjaks «Vaba Maa». See partei asutati J. Vilmsi poolt 1917. a. suvel radikaal-sotsialistide rühmituse nime all väikekodanlikest haritlastest, kes end varem nimetasid sotsialistideks. Partei I kongressil 27. septembril 1917. aastal «ideoloogilise alusena seadis erakond alguses enda lõppsihiks sotsialistliku korra, kuid eitas selle taotlemist proletaarse klassivõitluse alusel, pidades sotsialismi teostatavaks järjekindla evolutsiooni teel, põhjalikkude ühiskondlikkude reformide kaudu» (vt. Eesti Entsüklopeedia, II kd., veerg 835). Kuid juba 1917. aastal osutusid selle partei esindajad kindlateks kontrrevolutsiooni toetajateks, näidates seega, et neil ei ole midagi ühist olnud sotsialismiga. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni muutus see partei täiesti kontrrevolutsiooniliseks, olles liitlaseks kontrrevolutsiooni leerile, kes võitles aktiivselt Nõukogude Venemaa vastu aastail 1918—1919. Tema erinevus teistest kodanlikest parteidest seisis ainult selles, et suur-

sõnades töörahva ühisrindede vajalikkust ja samuti lobi-
sesid «pahempoolsest valitsusest», kes neid nõudmisi
ellu viiks, tegelikult teotasid nad Töörahva Ühise Väerinde
12 nõudmist, tulles välja laimuga, et 12 nõudmist
olevat «segased» ega kõlbavat töörahva ühinemise ega
ka võitluse aluseks.

Nende parteide sõnade ja tegude vastandamiseks
laia avalikkuse ees tegi EKP Töörahva Ühise Väerinde
platvormi toetavate organisatsioonide kaudu neile korduvalt
ettepanekuid töörahva valitsuse moodustamiseks
Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmise alusel.⁴⁰

Sotsid ja töögid ei nõustunud esitatud ettepanekutega,
paljastades seega oma rahvavaenuliku olemuse.

Samal ajal jätkas EKP võitlust EISTP revolutsiooni-
seerimise eest. Seoses sellega, et EKP suunas EISTP-sse
tööle teadlikumaid töölisi ja kommuniste, algas Tallinna
organisatsioonis terav võitlus, nii öelda «siserevolutsioon»
EISTP reformistlike juhtide vastu. EISTP Tallinna orga-
nisatsiooni nõudel oli EISTP Keskkomitee sunnitud vor-
miliselt ühinema Töörahva Ühise Väerinde 12 nõud-
misega.

Terav võitlus arenes EISTP Tallinna organisatsioonil
EISTP riigikogurühmaga, kelle liikmetest P. Keerdo ja

omanduse likvideerimisel ja maareformi teostamisel oli ta nõudlikum
ja läks viimastest kaugemale. Nii näiteks oli ta algul selle vastu, et
asunikele maad omanduseks müüa, pooldades selle andmist neile
põlisele rendile. Tööerakond nõudis kiriku lahutamist riigist, ilma-
likku kooli, kodanlikku abielu jne. Põhiliselt jäi ta aga sise- ja
välispoliitilistes küsimustes samadele seisukohtadele, millel asusid
teised kodanlikud parteid. Tööerakonna niikumist järjest paremale
peegeldab tema suhtumine maa- ja usuõpetuse küsimusse. Nimelt kui
olid selgunud 1923. a. rahvahääletuse tulemused usuõpetuse sisse-
viimise kasuks koolidesse, siis tööerakonna järjekordsel kongressil
24. ja 25. veebr. 1923 ühineti täielikult kodanluse seisukohtadega.
Deklareerides: «Rahva tahtmine sündigu» ning tunnistades üks-
meelselt õigeks maaeraomanduse põhimõtte, asus tööerakond nüüd
avalikult kodanlust teenima. Ei ole seepärast ime, et isegi Eesti
Rahvaerakonna häälekandja «Postimees» küsis: «Mille poolest siis
tööerakond veel erineb puhtkodanlisest erakonnast ja missugused
tema erilised ülesanded uue «keskerakonnana» on, senise kesker-
akonna — Eesti rahvaerakonna — kõrval, kui ta oma põhimõtetes nii
põhjaliku puhastuse toime pannud» (vt. «Postimees» nr. 56, 28. II
1923).

⁴⁰ Vt. «Tallinna Tööline» nr. 16, 29. III 1922; nr. 18, 4. IV 1922;
nr. 19, 6. IV 1922; nr. 21, 11. IV 1922; nr. 23, 20. IV 1922 ja
nr. 24, 22. IV 1922.

A. Hansen nõudsid oportunistide eemaldamist juhtivatelt kohtadelt EISTP-s.

Võitluses EISTP reformistliku juhtkonna vastu hakkas EISTP Tallinna organisatsioon välja andma ajakirja «Poliitika ja Taktika»*. Ajakirjas avaldatud artiklil oli suur tähtsus revolutsioonilise tiiva võidu kindlustamiseks parteis.

Eriti tähtsaks kujunes EISTP-le III kongress, mis alustas oma tööd 20. aprillil 1922.⁴¹ Tänu EISTP Tallinna osakonna aktiivsele võitlusele kongressil, astus kongressi enamus EISTP vana Keskkomitee oportunistliku tegevuse vastu**. Vastuvõetud otsuses nõuti EISTP uelt Keskkomiteelt kindlale ja igale klassiteadlikule proletaarlasele selgele klassivõitluse seisukohale asumist nii programmilistes kui ka taktikalistes küsimustes ning kohustati teda olema tõeliseks partei tegevuse juhtijaks, kes rakendab kõik partei organisatsioonid tööle võitluseks töörahva huvide eest. Kongress nõudis partei puhastamist reformistlikest elementidest, avaldas umbusaldust EISTP riigikogu rühmale ja kiitis õigeks ajakirja «Poliitika ja Taktika» väljaandmise EISTP Tallinna osakonna poolt, tunnistades selle kogu partei häälekandjaks. Kongress võttis ühel häälel vastu Tallinna osakonna poolt esitatud resolutsiooni, milles oli kindlaks määratud EISTP taktika Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste elluviimiseks. EISTP uude Keskkomiteesse valiti 8 pahempoolse ja 2 parempoolse tiiva esindajat.

EISTP asus nüüd, võttes omaks Kominterni resolutsioonide põhimõtted ning Tööraha Ühise Väerinde platvormi, otsustavasse võitlusse kodanlusega.

Pärast kongressi jätkus võitlus EISTP-sse allesjäänud oportunistlike riismete vastu, mille tulemusena partei vabanes neist 1922. aastal.

EISTP-st isoleeritud endised oportunistlikud juhid J. Piiskar, O. Gustavson, E. Joonas jt., kes jätkasid oma tööd tööliklassi lõhestamisel, asutasid 1922. a. juulis uue

* «Poliitika ja Taktika» esimene number ilmus 7. aprillil 1922. a.

⁴¹ ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, toim. 43, 1. 1.

** Kongressi 69 saadikust oli 40 kindlalt revolutsioonilise klassivõitluse seisukohal, 13 parempoolsel ja 16 kõikuval, ebakindlal positsioonil.

partei, nimetusega Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei (JSTP ehk nn. metssotsid).

Paljastades töörahva ees reformistlike väikekodanlike parteide juhtide manöövreid, omistas EKP samal ajal suurt tähelepanu tööle töölisklassi massiorganisatsioonides: ametiühingutes, noorte- ja naistööliste ühingutes ja spordiseltsides. Nii viidi EKP initsiatiivil läbi ametiühingulise liikumise hoogustamiseks organiseerimiskuid ja -nädalaid, mis kujunesid suureks poliitiliseks hoogtöök, tähtsaks vahendiks töölisklassi poliitilise teadlikkuse tõstmisel. Neis ametiühinguis, kus esines veel sotside mõju, loodi EKP II kongressi otsuste alusel nn. punased rühmad, kuhu koondati kommunistid ja revolutsioonilise klassivõitluse alusel seisvad töölised.

Vastavalt EKP II kongressi otsustele pühendas EKP tõsist tähelepanu ametiühingute reorganiseerimisele tööstusharude järgi. Ametiühingute reorganiseerimine toimus kogu 1922. aasta jooksul. Kõigepealt reorganiseeriti Tallinnas metallitööliste liit kui suurim ja tähtsaim tööliste ühendustest. Sellele järgnesid teised. Reorganiseerimisega saavutas EKP väga lühikese aja jooksul ametiühingute tunduva tugevnemise. Ametiühingute liikmete arv suurenes. Kui Tallinnas oli 1921. aastal ametiühingute liikmeid 3402, siis 1922. a. 1. augustiks oli neid juba 7344. Seega kasvas ainuüksi ühe aasta jooksul Tallinnas ametiühingute liikmete arv rohkem kui poole võrra.⁴² Seoses ametiühingute reorganiseerimisega muudeti ka nende nimetusi. Ametiühingud nimetati ümber töölisühinguteks. Töörahva Ühise Väerinde loomise seisukohalt oli ametiühingute reorganiseerimisel tootmis- harude ja tegevusalade järgi suur tähtsus, sest senine ametiühingute organisatsiooniline ehitus oli killustanud töölisklassi ja tema võitlust.

Peale ametiühingute reorganiseerimise võitles EKP veel noorte koondamise eest Töörahva Ühise Väerinde ümber. Töölisnoored kasvasid ühises võitluses oma vanemate seltsimeestega, muutudes klassiteadlikumaks ning laiendades oma osavõtuga Töörahva Ühise Väerinde ridu. EKP II kongressi otsustest lähtudes loodi illegaalne kommunistlik noorsooühing. EKNÜ esimene kongress

⁴² «Töö» nr. 7, 24. X 1922.

toimus 1922. a. septembris.⁴³ Kesksel kohal oli kongressil jällegi Tööraha Ühise Väerinde küsimus. Kongress võttis vastu ulatusliku otsuse noorte koondamiseks tööraha ühisrindesse ning erinõudmised töölisnoorsoo olukorra parandamiseks.

Relvastatuna EKNÜ I kongressi otsustega hakkasid kommunistlikud noored ühendama illegaalset tööd legaalse tegevusega. Peamisteks revolutsioonilise töölisnoorsoo ja kehvtalurahva noorte legaalisteks võitlusorganisatsioonideks kujunesid ametiühingute noortekomisjonid, EISTP noorteosakonnad ja revolutsioonilised koolinoorsoo organisatsioonid.

1922. a. oktoobris asutati töölisspordiselts «Herkules» (pärast tema sulgemist «Spartakus»), mis samuti ühines Tööraha Ühise Väerinde platvormiga.

EKP initsiatiivil loodi töölisorganisatsioonide juurde hulgaliselt naiskomisjone, mis koondasid töötavaid naisi võitlusse Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste ümber.

Need olid esimesed tõsised edusammud Tööraha Ühise Väerinde loomisel. Organiseeritud tööliklassi ühinemisega Tööraha Ühise Väerinde nõudmistega võime lugeda Tööraha Ühise Väerinde loomise esimese perioodi lõppenuks.

Üheaegselt töölisorganisatsioonide koondamisega Tööraha Ühise Väerinde platvormi ümber oli vaja suunata linna- ja maatöötajaid revolutsioonilisse võitlusse 12 nõudmise elluviimise eest.

Selleks otsustas EKP korraldada 1. mail 1922. a. oma legaalsete organisatsioonide kaudu üle kogu maa võimsa demonstratsiooni Tööraha Ühise Väerinde loosungite all. EKP kavatses 1. mail tööraha rongkäikudega demonstreerida tööraha jõudu ja sundida kodanlust asuma tööraha nõudmiste täitmisele.

Eriti võimsaks kujunes 1922. a. 1. mai demonstratsioon Tallinnas, millest võttis osa 20 000 inimest. Demonstratsiooni eesotsas sammus Riigikogu kommunistlik fraktsioon punase lipuga. Demonstratsioon oli mitme kilomeetri pikkune ning rongkäigus lehvisid uhkelt lipud ja plakatid revolutsiooniliste loosungitega: «Meie nõuame avalikku tegevuse vabadust Kommunistlikule Parteile!», «Meie nõuame tööraha valitsust!» jne. Kaitsepolitsei

⁴³ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 24, nim. 46, toim. 773, l. 28.

püüdis Russalka mälestussamba juures, kus toimus miiting, segadust tekitada, et demonstratsiooni laiali ajada, kuid see ei õnnestunud.⁴⁴ Massilised demonstratsioonid toimusid ka mujal, nagu Tartus, Paides, Kohilas ja Saaremaal Uuemõisa vallas. Tartus ja Paides oli osavõtjaid rohkem kui kunagi varem. Paides võtsid töötajate demonstratsioonist osa ka maatöölised Väätsalt, Koigist, Säreverest jm. Kohilas võttis demonstratsioonist osa 400—500 inimest, peamiselt Kohila paberivabriku ja Tohisoo nahavabriku töölised.

Peagi tabas aga Eesti töörahvast raske kaotus. Reetmise tõttu õnnestus kodanlusel arreteerida Eesti töörahva armastatud juht, V. I. Lenini ideede eest võitleja V. Kingissepp, kes pärast metsikut piinamist tapeti. Kodanlus rüüstas partei- ja töölisorganisatsioone ning sulges töölisajalehed.

19.—27. maini 1922. a. toimus kodanluse poolt organiseeritud nn. 115 kommunisti protsess.

Kodanlus ja tema käsilased arvasid, et nüüd on kommunism Eestis hävitatud. Kommunismi juured Eestis aga olid palju sügavamal, kui seda võis arvata kodanlus. 1922. a. teisel poolel suutis EKP uuesti oma read korraldada ja asus nagu ennegi revolutsioonilise liikumise etteotsa. 1. maist kuni 1922. a. lõpuni organiseeriti kokku 25 streiki.⁴⁵ J. Anveldi, O. Rästase, J. Kreuksi jt. juhtimisel võitles EKP aktiivselt edasi Tööraha Ühise Väerinde platvormi alusel.

Kokkuvõtte tegemiseks senisest tööst ja edasiste ülesannete kindlaksmääramiseks, sealjuures Tööraha Ühise Väerinde taktika kindlustamiseks ja laiendamiseks, toimus 1922. a. septembri lõpul Aruküla jaama lähedal illegaalselt EKP III kongress.

Kongressi ajaks oli parteis 1320 liiget⁴⁶. Suurt tähelepanu pööras EKP III kongress partei lähematele taktikalistele ülesannetele, mille kohta aruandega esines J. Anvelt. Vastuvõetud resolutsioonis «Põhilased EKP lähemate taktikaliste ülesannete kohta» määrati kindlaks kommunistliku partei edasised ülesanded töörahva hulkade mobiliseerimisel võitlusse kodanluse võimu kukutamiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks.

⁴⁴ «Punane Täht» nr. 1, 5. V 1922.

⁴⁵ «Eesti Statistika» nr. 15, 1923, lk. 21.

⁴⁶ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 629, l. 29.

EKP. III kongressi poolt antud taktikaline joon Tööraha Ühise Väerinde suhtes seisib selles, et toetudes võitluses kodanluse vastu kindlalt tööstusproletariaadile, pidi EKP tähelepanelikult reageerima kõigile tööraha nõudmistele ja vajadustele, mobiliseerima tööstusproletariaati vähemarenenud töötavate kihtide huvide kaitseks. Teisest küljest pidi EKP taktika tagama poolproletaarse kihtide toetuse töölisklassi nõudmistele. «Niiviisi võideldes,» öeldi resolutsioonis, «tuli EKP-l kasvatada kõiki töötavaid kihte ühisteks otsustavateks väljaastumisteks.» Tööraha Ühise Väerinde taktika abil pidi töölisklass lähenema lõppeesmärgile — proletariaadi diktatuurile.⁴⁷

Põhilausetes oli eripeatükk pühendatud EKP ja teiste «tööraha parteide» vahekordadele.

Seal märgiti, et peale EKP seisab Eestis ainult Eesti Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei (oma viimasest kongressist saadik) järjekindla klassivõitluse positsioonil. Et Eesti Tööerakond, Eesti Sotsiaaldemokraatlik Töölise Partei ja Iseseisev Sotsialistlik Töölise Partei maskeerisid oma tegelikkude palet võitluskõigusega ja omasid osa töötajate hulgas teatud poolehoidu, siis peab EKP vajalikuks ka edaspidi paljastada nende tõelist iseloomu.⁴⁸

Uhtlasi nägi EKP III kongress ette võimalusi koostööks nendega. Põhilausetes öeldi, et «vaatamata nimetatud parteide revolutsiooni vaenulikuvaenulise ja kõhkleva iseloomu peale tuleb EKP-l tööraha huvides igakord nende parteidega ühiselt välja astuda, kui nad tõesti on valmis võitlema rõhutute nõudmistest eest; sealjuures jätab EKP endale täieliku arvustusvabaduse ega seo ennast mingi üldise kokkuleppega».⁴⁹

Põhilausetes anti seisukohad, kuidas kasutada Tööraha Ühise Väerinde taktikat, kusjuures rõhutati, et küsimus ei seisa ainult tööraha koosolekuil Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmise vastuvõtmises, vaid et EKP ülesandeks on iga osalise nõudmise teostamiseks ja võitluseks selle eest kutsuda töörahvast ühinema, vaatamata töötajate parteilisele, usulisele ja rahvuslikule kuuluvusele.⁵⁰

⁴⁷ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 550, l. 173.

⁴⁸ Samas.

⁴⁹ Samas.

⁵⁰ Samas.

Kongress nõudis, et töörahva valitsuse moodustamise küsimust vaadeldaks kui üht osa Töörahva Ühise Väerinde taktikast, mida ei tohi käsitleda kui harilikku parlamendivalitsust, sest niisugust valitsust võis moodustada ainult võitluse tulemusena Töörahva Ühise Väerinde teel.

Kohe pärast EKP III kongressi asuti vastavalt kongressi otsustele aktiivselt valmistuma Eesti töölisühingute II kongressiks. Kongressi ettevalmistamiseks loodi üleestimaaline korraldav komisjon, kes 15. augustil 1922 kuulutas ennast Ajutiseks Üleriiklikuks Töölisühingute Kesknõukoguks⁵¹. Ajutisse Üleriiklikku Töölisühingute Kesknõukogusse valiti 14. septembril 1922. a. toimunud koosolekul S. Andrejev, P. Keerdo, V. Kangur, E. Kägu, J. Lauristin jt. Pärast vajalikke ettevalmistustöid toimus 27.—29. novembrini 1922. a. Tallinnas kongress.⁵² Kongressile tuli 228 saadikut, kes esindasid 125 ühingut 20 228 liikmega.

Keskseks küsimuseks oli kongressil Töörahva Ühise Väerinde laiendamise ja kindlustamise küsimus, mille kohta esines ettekandega J. Lauristin. Kongress tunnistas õigeks ja kiitis heaks Tallinna Töölisühingute Kesknõukogu ning Tallinna vabrikute töölisvanemate poolt väljatöötatud Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmist ja kohustas kõiki üldliitu kuuluvaid organisatsioone jätkama aktiivset selgitustööd nende algnõudmiste propageerimiseks ja elluviimiseks.⁵³ Kongress nõudis Töörahva Ühise Väerinde laiendamiseks ja kindlustamiseks asunike ja väikerentnike kaasatõmbamist.

Kongressile esitatud aruandeist selgus, et töölisühingud seisid Eestis Rahvusvahelise Punaste Ametiühingute Internatsionaali ja Töörahva Ühise Väerinde nõudmiste platvormil.

Kongressil loodi ülemaaline töölisühingute keskus — Eestimaa Töölisühingute Üldliit, valiti kesknõukogu ja tema juhatus. Kesknõukogu esimeheks valiti J. Tomp, aseesimeesteks A. Hansen ja J. Lauristin ning sekretäriks P. Keerdo.

Kongress omas suurt tähtsust võitluses ametiühingu-

⁵¹ ENSV ORKA, f. 1746, nim. 1, toim. 4, l. 27.

⁵² Samas, l. 29.

⁵³ Samas, l. 40.

lise liikumise ühtsuse eest Eestis. Kongressil vastuvõetud otsused tõendavad, et Eesti töölisühingud töötasid EKP juhtimisel, lähtudes partei kongresside otsustest.

3. EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI VOITLUSES TÖÖRAHVA ÜHISRINDE TUGEVDAMISE EEST 1923. AASTAL

1923. aastal jätkus töörahva klassiteadvuse ning tema revolutsioonilise aktiivsuse edasine tõus. «Kui võrrelda töölishulki,» kirjutas Töörahva Ühise Väerinde häälkandja «Tööline», «mis oli Eestis 1917. aastal, siis muidugi oleme nõrgad, aga sisuliselt — klassiteadvuse poolest — oleme kaugel ees tollest ajast... Ühise töörahva väerinna mõte on saanud hulkade elulisemaks nõudmiseks ja kisub kaasa ka need, kes viimasel ajal loiuult liikumisest kõrval seisisid.»⁵⁴ Tööliklassi revolutsioonilise aktiivsuse tõus on seletatav esiteks sellega, et kodanlikku Eestit tabas 1923. aastal majanduskriis, mille tagajärjel töörahva olukord järsult halvenes. Teiseks — Nõukogudemaa sise- ja välisolukorra tugevnemine avaldas suurt revolutsioneerivat mõju eesti töölisliikumisele. Kolmandaks — EKP töörahva ühisrinde taktika vastas töörahva huvidele, toimus Töörahva Ühisesse Väerindesse koondunud organisatsioonide tugevnemine.

Võitluses Töörahva Ühise Väerinde edasise tugevdamise eest 1923. aastal oli EKP-le esmajärgulise tähtsusega Kominterni IV ja EKP III kongressi otsuste ellurakendamine.

Kuna töörahva ühisrinde taktika haaras töörahva hulki üha laiemalt, siis olid sotsid lõppeks sunnitud ka oma poolseid nõudmisi avaldama. 1922. a. lõpul esitasid nad oma tingimused, nn. «10 käsku», mille alusel nad nõustuvat astuma töörahva ühisrindesse.

Arvestades seda, et need «käsud» sisaldasid nõudmisi, mis mõnes osas olid sarnased või osalt sarnased Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmisega, tegi Töölisühingute Üldliit Eesti Sotsiaaldemokraatlikule Tööliste Parteile ettepaneku ühineda vähemalt nende nõudmiste elluviimiseks, mida sotsiaaldemokraadid olid omaks tunnistanud, et luua nende nõudmiste elluviimiseks tegevus-

⁵⁴ «Tööline» nr. 1, 3. I 1923.

ühitus sotsiaaldemokraatia lihtliikmetega. Kuid sotside liidrid ei vastanud tööliklassi revolutsiooniliste organisatsioonide ettepanekutele ja keeldusid tööliklassi ühisest võitlusest osa võtmast. Tulemuseks oli see, et mitmest töölisühingust, kus seni oli juhtiv positsioon veel sotside käes, kihutati sotsid välja.

Sotside elujõulisem osa — Tallinna Sotsialistlik Noorsooühing — tuli juba 1922. a. suvel terves koosseisus üle EISTP Tallinna Noorsoo Osakonda.

Töötava rahva koondumine ühisrinde loosungite ümber aitas EKP-l viia töötavaid hulki võitlusele oma majandusliku ja poliitilise olukorra parandamise eest.

Nii oli üheks suuremaks streigiks 1923. aastal Krulli tehase tööliste streik, mis lõppes tööliste osalise võiduga. Eriti aktiivseks muutus streigiliikumine alates maikuust. Kui 1923. a. esimese 4 kuu jooksul toimus kokku 5 streiki, siis maikuu üksi oli juba 9 streiki.⁵⁵ Mõned neist lõppesid tööliste osalise võiduga. Streigiliikumise tõusule viisid Tööraha Ühise Väerinde loosungite all toimunud 1. mai demonstratsioonid ja miitingud, mis toimusid üle kogu maa.

EKP tugevdas 1923. aastal veelgi kasvatustööd tööliklassi ja kogu tööraha seas. Tööraha hulkades tehtava kasvatustöö tugevdamine omas esmajärgulist tähtsust juba seepärast, et kodanlus teostas pealetungi mitte ainult majanduslikul ja poliitilisel rindel, vaid ka ideoloogiliselt. Kodanlus püüdis esmajoones kasvatada noorsugu idealismi vaimus, mürgitada teda marurahvuslike, šovinistlike vaadetega. Koolides sisendati õpilastesse vaenu kommunismi ja Nõukogudemaa vastu. 20-ndail aastail püüti kooli allutada kiriku mõjule. Et seda «seaduslikult» teostada, otsustati kristliku rahvaerakonna ettepanekul 17.—19. veebruarini 1923. a. läbi viia rahvahääletus seaduseelnõu kohta, mille järgi usuõpetus oleks koolidesse sisse viidud vabatahtliku õppeainena. Usuõpetuse tunnid iga kooli õppekavas oleksid olnud aga kohustuslikud ning usuõpetajate palgad pidi maksma riik.

Usuõpetuse vastaste rinde organiseerijaks oli EKP, kes kutsus töötavat rahvast hääletama ühisrindena seaduseelnõu vastu. Üleskutsega ühinesid peale Töö-

⁵⁵ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, toim. 1136, l. 3—34.

rahva Ühisesse Väerindesse kuuluvate organisatsioonide esialgu ainult nn. metssootsid. Asunikude Liidu juhatus, kus suur mõju oli tööerakondlastel, leidis, et «asunikku-del midagi tegemist ei ole usuõpetusega».⁵⁶ Posti-, telegraafi-, raudtee-, riigiteenijate ja õpetajate liitude juhatused vaiksid.⁵⁷ 15. jaanuaril toimus Õpetajate Liidu koosolek, kus sootside ja tööerakondlaste nõudel otsustati keelduda koostööst Eestimaa Töölisühingute Üldliiduga.⁵⁸ Kogu õpetajaskond sellega ei nõustunud. Näiteks Võru maakonna kooliõpetajate liit otsustas hakata usuõpetuse vastu ägedalt võitlema.⁵⁹ Samuti liitusid paljud õpetajad teistest maakondadest ja linnadest kommunistidega aktiivseks võitluseks usuõpetuse vastu. Kaarma Asunike Ühingu koosolek 21. jaanuaril 1923. a. avaldas kateoorilist protesti Asunike Liidu juhatuse otsuse vastu ja otsustas ühineda Töölisühingute Üldliidu juhatuse ettepanekuga ning igati sellele kaasa aidata. Ühtlasi pöördus ta kõigi asunike organisatsioonide poole, et nad oma esindajate kaudu Tööraha Ühise Väerinde nõudmiste alusel võitlusest osa võtaksid.⁶⁰ Samuti astus tööliste organisatsioonidega ühisesse rindesse pappide palgaseaduse vastu osa sotsiaaldemokraate Narvast.⁶¹ Oma enamikus aga ei liitunud sootsid ja töögid, kes ise nimetasid end usuõpetuse vastasteks, Tööraha Ühise Väerinde Tegevuskomiteega.

17. veebruaril 1923. a. avaldas «Tööline» EKP 23. jaanuari üleskutse töörahvale, milles kutsuti teda hääletama usuõpetuse vastu. «Piibel käes,» kirjutati üleskutses, «rist kaelas ja mõök musta mantli all peidus; lahke naeratus näol ja tiigri kavalus ning saagi himu silmades — nii on papid ristinud «paganaid» ja teinud neid mammona vürstide pärisorjadeks.» EKP kutsus võitlema «nende mustade ronkade vastu, kes tuvikeste näol töörahva juurde tulevad, aga tööpoolest on kiskjad, kes ühises väerinnas teiste kurnajatega töörahvast viimast üdi välja pigistavad».⁶²

⁵⁶ «Tööline» nr. 18, 24. I 1923.

⁵⁷ Samas.

⁵⁸ Samas, nr. 19, 25. I 1923.

⁵⁹ «Kaja» nr. 16, 18. I 1923.

⁶⁰ «Tööline» nr. 24, 31. I 1923.

⁶¹ Samas, nr. 37, 15. II 1923 ja «Põhja Kodu» nr. 9, 23. I 1923.

⁶² Samas, nr. 39, 17. II 1923.

Vaatamata sellele, et seaduseelnõu poolt anti rohkem hääli, näitasid hääletamise tagajärjed, et osa elanikkonnast — 127 119 inimest — oli usuõpetuse koolides õpetamise vastu. Suur osa jäi erapooletuks. Üksnes 48% hääleõiguslikest kodanikest oli hääletamisel usuõpetuse koolides õpetamise poolt.⁶³

See EKP juhtimisel seaduseelnõuga seoses läbiviidud kampaania omas aga suurt tähtsust Tööraha Ühise Väerinde tugevdamise seisukohalt, kuna sel teel omandati uusi kogemusi võitluseks kodanluse vastu. Tööraha Ühise Väerinde Tegevuskomitee poolt läbiviidud üritustel oli suur kasvatuslik mõju materialistliku maailma-vaate propageerimisel laiades massides ja ateistliku propaganda tegemisel. See andis EKP-le võimaluse ühendada Tööraha Ühise Väerinde nõudmistega üha uusi töötava rahva kihte.

Lähtudes EKP III kongressi otsustest pööras partei 1923. aastal palju suuremat tähelepanu töölisklassi ja töötava talurahva liidu laiendamisele ja kindlustamisele. Partei organiseeris asunikke ja teisi tööraha kihte, nagu kalureid, majateenijaid, käsitöölisi jt. EKP saavutas seda, et asunike ja riigirentnike maakondlikel konverentsidel ja 1923. a. märtsis toimunud ülemaalisel kongressil tekkis nn. «asunike ja riigirentnike revolutsiooniline vastasrind», kes nõudis asunike organisatsioonide ühinemist Tööraha Ühise Väerindega. Kui aga parempoolsed delegaadid keeldusid, liitus «asunike ja riigirentnike revolutsiooniline vastasrind» ise Tööraha Ühise Väerindega. See tähendas tööerakonna mõju suurt vähenemist kehvade asunike seas.

Üheks kommunistliku partei töövormiks sidemete tugevdamisel töötava talurahvaga olid linnatöölised nn. vennaskülaskäigud valdadesse, mis toimusid vastavalt töölisorganisatsioonide poolt väljatöötatud kavale.

1923. aastal hakkas EKP organiseerima linna- ja maatöölised organisatsioonide vahelise liidu tugevdamiseks ühiseid linna- ja maatöölised konverentse. Esimene niisugune maakondlik konverents toimus juba 1922. a. novembris Pärnus, mille kokkukutsumist organiseerisid G. Abels, B. Kumm, V. Kangur jt. Pärnumaa maakondlikule konverentsile järgnes rida konverentse teistes

⁶³ «Eesti Statistika», 1923, nr. 14, lk. 60—61.

maakondades, nagu Viljandi-, Tartu-, Harju-, Viru- ja Valgamaal.

Vastavalt EKP III kongressi otsustele võideldi 1923. aastal aktiivselt haigekassade, tarbijate kooperatiivide, karskus- ja haridusseltside ning teiste ühistegelike ettevõtete muutmise eest revolutsioonilise klassivõitluse alusel seisvaiks organisatsioonideks. Selleks loodi näiteks tarbijate ühisustes töölisrühmad, kes kooskõlastasid tarbijate ühisuste tegevust teiste töölisorganisatsioonide tegevusega. Haigekassade I konverentsil 1923. a. aprillis⁶⁴ võeti vastu juba revolutsioonilised resolutsioonid.

Suureks võiduks EKP-le oli EISTP reorganiseerimine Eestimaa Tööraha Parteiks. selle partei neljandal kongressil 1923. a. juunis.⁶⁵

Kongressi poolt vastuvõetud otsused olid kooskõlas EKP III kongressi otsustega ning juhendusid neist. Kongress kiitis heaks EISTP Keskkomitee tegevuse ja kohustas EISTP uut Keskkomiteed jätkama partei juhtimist, lähtudes klassivõitluse järjekindlast seisukohast, ning kandma erilist hoolt selle eest, et kogu maa oleks kaetud tiheda parteiorganisatsioonide võrguga. Kongress deklareeris, et partei seisab kindlalt Tööraha Ühise Väerinde platvormil.

Seega tugevnesid 1923. aastal Tööraha Ühine Väerinne ja tema lipu alla koondunud Eestimaa Tööraha Partei, Ülemaaline Töölisühingute Üldliit, Maatöölise Liit ja teised töölisorganisatsioonid. Kogu töö juhtimiseks moodustas EKP Keskkomitee 1923. aastal Tööraha Ühise Väerinde Büroo, kuhu kuulusid J. Tomp, P. Keerdo, H. Allik ja V. Kangur. Büroo ülesandeks oli lahendada üleskerkivaid küsimusi legaalsetes tingimustes operatiivselt ja kiirelt.

1923. aastal saavutas suurt edu Eesti töölisnoorsoo liikumine. Selle ilmekaks avalduseks olid 1923. a. augustis toimunud ülemaaline legaalne töölisnoorsoo konverents⁶⁶ ja novembris toimunud tööliisspordiseltside kongress⁶⁷, kes ühinesid Tööraha Ühise Väerinde nõudmisega. Hiljem toimusid maakondades samasugused konve-

⁶⁴ «Töö» nr. 1, 14. IV 1923.

⁶⁵ ENSV ORKA, f. 949, nim. 2, toim. 44.

⁶⁶ Samas, toim. 147.

⁶⁷ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 24, toim. 796, nim. 46, 1. 2.

rentsid. Töölisnoorte konverentside ja nende poolt vastu võetud otsuste tähtsus oli väga suur. Nad aitasid Eesti noori vabaneda sotside mõju alt.

Võitlus Tööraha Ühise Väerinde kindlustamise eest saavutas oma kulminatsioonipunkti 1923. aastal toimunud II Riigikogu ja omavalitsuste valimistel.

Kodanlus, püüdes takistada tööraha koondamist Tööraha Ühise Väerinde platvormi ümber, sulges Tööraha Ühise Väerinde häälekandjad «Tööline» ja «Töö Täht», arreteeris rea Tööraha Ühise Väerinde saadikukandidaate ning kõnelejaid, teiste seas J. Lauristini, ja organiseeris kaitsepolitsei kaudu EKP Keskkomitee liikme ja saadikukandidaadi J. Kreuksi mõrvamise. Tööraha petmiseks seati provokatsioonilisel eesmärgil üles nn. «Tööraha Liidu» ja «Maarahva Partei» valimisnimekirjad, mida reklameeriti kui tööraha esindajate nimekirju. Eesti suuremates tööstusproletariaadi keskustes, Tallinnas ja Virumaal, kus oli karta, et Tööraha Ühine Väerind saab kõige rohkem hääli, tööraha esindajate nimekirjad tühistati.

Vaatamata sellele olid II Riigikogu valimised, mis toimusid 5.—7. maini 1923. a., suureks võiduks EKP-le. Tööraha Ühise Väerinde nimekirjade poolt anti 9,3% häälte üldarvust. Tallinnas saavutas Tööraha Ühise Väerinde nimekiri esimese koha, kusjuures üle 10 000 Tallinna valija hääletas illegaalselt valmistatud valimisedelitega kodanliku valitsuse käsul tühistatud nimekirja poolt. Esikohale tuli Tööraha Ühise Väerinde nimekiri ka Pärnus, Viljandis ja Valgas. Samal ajal kui kommunistid said umbes 80% hääli (koos tühistatud nimekirjadega aga 122%) rohkem kui eelmistel valimistel, said sotsid umbes 20% vähem hääli kui I Riigikogu valimistel. Võrreldes aga häälte arvuga, mis sotsidele anti 1919. aastal toimunud Asutava Kogu valimistel, oli neile antavate häälte arv II Riigikogu valimistel langedud rohkem kui 2,3 korda. Suure kaotuse osaliseks sai ka tööerakond. Kui I Riigikogu valimistel sai tööerakond 99 030 häält, siis nüüd anti tema poolt ainult 51 674 häält, s. o. ligi 50% vähem kui I Riigikogu valimistel.⁶⁸

Tööraha koondumine Tööraha Ühise Väerinde ümber

⁶⁸ ENSV ORKA, f. 80, nim. 2, toim. 1, l. 31 ja samas, nim. 1, toim. 1, l. 10.

ning linna- ja maakodanluse koondumine põllumeeste kogude (üle 90 000 hääle) ümber näitas selgesti klassivastuolude teravnemist Eestis, näitas kahe klassi — proletariaadi ja kodanluse ettevalmistumist eelseisvaks otsustavaks võitluseks.

II Riigikogus sai Tööraha Ühine Väerinne 10 kohta.

Tööraha Ühise Väerinde nimekirjade järgi valiti II Riigikogu liikmeteks H. Allik, H. Heidemann, P. Keerdo, V. Kangur, R. Pälson, R. Veiram, J. Reesen, J. Rea, J. Tomp ja A. Jansen. Riigikogus ja väljaspool seda pühendasid nad kogu oma jõu ja energia võitluseks Tööraha Ühise Väerinde 12 nõudmise eest ning tegid suurt selgitustööd tööraha valitsuse loomise kasuks.

Eriti suure võidu saavutas Tööraha Ühine Väerinne omavalitsuste valimistel. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekiri sai 1921. a. veebruaris toimunud Tallinna linnavolikogu valimistel 26,4% antud häältest. Kuid 1923. aastal toimunud linnavolikogu valimistel anti Tööraha Ühise Väerinde nimekirja poolt juba 36% häältest. Tallinnas, Tartus, Narvas, Pärnus ja Viljandis sai Tööraha Ühise Väerinde nimekiri 29 908 häält. Võrreldes neid tulemusi II Riigikogu valimiste tagajärgedega, oli Tööraha Ühisele Väerindele antavate häälte arv kasvanud rohkem kui $\frac{1}{3}$ võrra. Sotsidele ja isesotsidele antud häälte arv aga langes neis linnades 7437-le, s. o. enam kui poole võrra. Sotsid, isesotsid ja eriti töögid said suure kaotuse osalisteks Tallinnas. Ka teistes linnades sai tööerakond tublisti lüüa. Näiteks Narvas sai tööerakond endale endise 19 koha asemel kõigest 6 ja Kuressaares 8 koha asemel 2 koha. Tartus aga ei saanud tööerakondlased ühtegi kohta.⁶⁹ 1923. aasta linnavolikogude valimiste tagajärjel läks Tööraha Ühisele Väerindele kümnes linnavolikogus endise 42 saadikukoha asemel 102 kohta. See tähendas, et Tööraha Ühine Väerinne oli enda ümber koondanud linnade tööstusproletariaadi. Sotside mõju ei olnud vähenenud mitte ainult organiseeritud tööliste seas, vaid oli langenud kogu tööliklassi silmis. Tööraha Ühine Väerinne võitis, eriti suuremates linnades, osaliselt ka teiste kehvemate kihtide ja väikekodanluse poolehoidu. Seda näitasid valimiste taga-

⁶⁹ «Päevaleht» nr. 333, 13. XII 1923.

järjed, sest Tööraha Ühisele Väerindele antud hääle arv ületas üksikutes linnades tööstusproletariaadi arvu.

EKP oli suutnud tugevdada oma mõju ka töötava talu- rahva seas maal. Kuid paljudes kohtades maal sai kesk- mike arvel hääli kulak. Näiteks said mõnes maakonnas põllumeestekogud peaaegu pooled hääled endale. Eriti suur edu oli neil Võru- ja Pärnumaal. Osa põllutöölisi ja kehvtalupoegi oli valimiste ajal sotside ja isesotside mõju all, kes suuresuuliselt lubasid neile anda juurdelõikeid ja muid kergendusi.

Võidud omavalitsuste valimistel olid Tööraha Ühise Väerinde teise perioodi lõpuks.

Kuigi 1923. aastal Eestimaa Kommunistlik Partei saavutas Tööraha Ühise Väerinde taktikaga suurt edu, koondades peaaegu kõik tööraha legaalsed organisat- sioonid oma mõju ja juhtimise alla, ei suutnud ta siiski saavutada Tööraha Ühise Väerinde 12 põhinõudmise teostamist, kuna kodanlus püsis võimu juures. Kodanlus oli revolutsioonilise liikumise surve all sunnitud tegema teatud väikesi järeleandmisi töörahvale.

Eestimaa Kommunistlik Partei tõestas Tööraha Ühise Väerinde taktikaga töörahvale praktiliselt, et oma nõud- miste teostamiseks on tarvis ühineda, kukutada kodanlik valitsus ja taaskehtestada tööraha võim Eestis.

4. EESTIMAA KOMMUNISTLIK PARTEI VÕITLUSES TÖÖRAHVA ÜHISRIINDE EEST REVOLUTSIOONILISE KRIISI VALJA- KIJUNEMISE PERIOODIL

1924. aastal, ühel ajal kapitalismi ajutise stabilisat- siooniga Lääne-Euroopas, toimus Nõukogude Liidus kindel stabiliseerumine ning tormiline majanduse areng.

Nõukogudemaa edusammud tiivustasid eesti töö- rahvast veelgi aktiivsemale võitlusele oma rõhujate vastu.

1924. aastal jätkus kodanlikus Eestis 1923. aastal ala- nud majanduskriisi edasine süvenemine. Ulatuslikult levis kriis tööstuses, eriti metallitööstuses. Samuti tabas terav kriis tekstiili- ja keemiatööstust.⁷⁰ Majanduskriisi ajal kasvas järsult tööpuudus, mis oli tingitud tööstusette-

⁷⁰ ENSV ORKA, f. 2000, nim. 1, toim. 737, l. 1.

võtete järjekindlast väljasuremisest. Isegi ametlikult registreeritud töötajate arv oli 1924. aastal umbes 2 korda suurem kui 1922. ja 1923. aastal.⁷¹

Olukord oli raske ka põllumajanduses. Seda suurendas veelgi eelmisel aastal vihmade tagajärjel tekkinud viljaikaldus.

Kriisi teravust tõstis üldine kapitali vähesus, mille all kannatas sisemine rahaturg kogu aasta.

Väliskaubanduse bilanss jäi kuni 1924. a. augustikuuni passiivseks.

Majanduse «tervendamise» eesmärgil hakkasid pangad kärpima krediitide andmist tööstusele ja kaubandusele, mille tagajärjel jäi veelgi rohkem tööstusi ja ettevõtteid pankrotti.

Kodanlus püüdis mitmesuguste võtetega leida väljapääsu olemasolevatest majanduslikest raskustest. Nii võttis Akel-Strandmanni valitsus, mis tuli võimule 1924. a. märtsis, tarvitusele tollide kõrgendamise sisseveo vähendamiseks ning krediitide piiramise Eesti Pangas, eriti importööridele⁷², mis võimaldas aga kaupmeestel ja spekulantidel kruvida toiduainete hinnad kõrgele siseturul.

Esmajärgulise tähtsusega tarbekaupade sisseveo takistamiseks ja kaubandusbilansi nivelleerimiseks tõsteti 1924. a. suvel 2 korda tolle — esimene kord 4. juuni määrusega sisseveotolle üksikute artiklite pealt 30—75%⁷³ ja teine kord juuli algul 30—275% võrra⁷⁴.

Et peatada eesti marga kursi langust, viidi läbi valorisatsioon, mille järgi eesti markades tehtud laenu arvestati fiktiivselt ümber kuldkroonile. 20. juunist 1924. a. määrati vastava seadusega uueks teoreetiliseks rahaüksuseks eesti kuldkroon, mis sisaldas 0,403 226 grammi puhast kulda ja võrdus 100 eesti margaga.⁷⁵

Tallinna linn sai väikese laenu Inglismaalt ja kaubakrediiti Rootsilt.⁷⁶

⁷¹ «Eesti Statistika» nr. 39, 1925, lk. 21.

⁷² ENSV ORKA, f. 1790, nim. 1, toim. 129, l. 3.

⁷³ «Päevaleht» nr. 149, 4. VI 1924.

⁷⁴ Samas, nr. 177, 5. VII 1924.

⁷⁵ Eesti Majandus, 1938, Eesti Panga aastaraamat, lk. 14.

⁷⁶ ENSV ORKA, f. 1790, nim. 1, toim. 129, l. 3.

Nende abinõude tulemusena suudeti marga langus 1924. a. sügiseks peatada. Majanduskriisi aga peatada ei suudetud. Elukallidus tõusis, tööstustes ja ettevõtetes vähenes tööliste arv. Rukkileiva nael maksis 1923. a. märtsis 6,5, novembris-detsembris 7,1, 1924. a. augustis 8, novembris aga juba 9,3 marka. Või nael maksis 1923. aasta algul 76,3, aasta lõpul aga juba 100,6 marka ja tõusis 1924. a. novembriks 119,4 margale; loomaliha maksis 1923. a. jaanuaris 22,9, 1924. a. oktoobris juba 34,1 marka nael⁷⁷ jne.

Kõige selle tagajärjel kujunes töötavate hulkade majanduslik ja poliitiline olukord väljakannatamatuks, kasvas hoogsalt rahvamasside poliitiline aktiivsus ning nende rahulolematuus kehtiva kodanliku korraga.

Töölisliikumise järjekindla tugevnemise ja kodanliku demokraatia järjest süveneva kriisi tõttu muutus kodanluse jalgealune üha tulisemaks. Et oma kõikumalöönud positsioone päästa, viis kodanlus 1924. a. jaanuaris üle maa läbi Tööraha Ühise Väerinde nimekirjade järgi valitud riigikogu, linnavolikogude ja maakonna nõukogude saadikute arreteerimise, sulges töölisühingud ja -organisatsioonid ning tööliste legaalsed ajalehed ja ajakirjad.

Kodanlus alustas rea poliitilisi kohtuprotsesse, milledest suurimaks kujunes Tööraha Ühise Väerinde tegevlaste, nn. «149 protsess».

Kuid kodanluse katse likvideerida repressiivsete abinõudega revolutsioonilist liikumist nurjus.

Võitluses kodanluse vastu algas uus, kõrgem aste.

1924. aastal toimusid Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel massilised töötute koosolekud, meelevaldused ja demonstratsioonid.

Proletariaadi revolutsiooniline võitlus kodanluse vastu tõstis pidevalt laiade tööraha hulkade teadlikkust ja organiseeritust, seades nende ette üha kõrgemaid ülesandeid, arendades nende iseseisvat osavõttu poliitilisest elust ning õpetades neid võitlema.

Töölisklassi aktiivse võitluse tulemusena oli kodanlus sunnitud tegema järeleandmisi. 1924. a. aprillis registreeriti uue töölisühingute keskusena Üleüldine Tööliste

⁷⁷ «Eesti Statistika» nr. 36, märts 1925, lk. 60.

ja Teenistujate Ühisus.⁷⁸ See võimaldas EKP-l taastada ametiühinguorganisatsioone. Üle maa toimusid töölisühingute asutamise koosolekud. Äsjaloodud ühingud ühinesid Üleüldise Töölise ja Teenistujate Ühisusega.

Sotside katse luua oma «kollaseid» ametiühinguid ning meelitada töölisi klassivõitluse positsioonilt kodanlusega kokkuleplikesse ametiühingutesse nurjus. Juba 1924. a. augustis kuulus Üleüldisse Töölise ja Teenistujate Ühisusse 90% endistest töölisühingute liikmetest.⁷⁹ EKP initsiatiivil loodud uued legaalsed töölisorganisatsioonid võtsid omaks revolutsioonilise klassivõitluse põhimõtted.

1924. aastal tõstis Tööraha Ühine Väerinne esile uue loosungi: kukutada kodanlik valitsus, kehtestada töörahva võim ja ühendada Eesti Nõukogude Liiduga, sest see oli ainukene tee Eesti töölisklassi ja töötava rahva päästmiseks majanduslikust ummikust ja näljast. Kodanliku Eesti «iseseisvuse» algusest peale oli EKP esitanud töölisklassi võitlusloosungina majandusliku liidu NSV Liiduga. 1923. aasta II Riigikogu valimistel oli Tööraha Ühise Väerinde valimisplatvormis samuti nõudmine liituda poliitiliselt ja majanduslikult NSV Liiduga. Eesti revolutsiooniline töölisklass toetas aktiivselt Tööraha Ühise Väerinde uut loosungit.

Tähtsaks legaalseks tribüüniks EKP-le oli 1924. aastal II Riigikogu kõnetool, kuhu EKP suunas pärast Tööraha Ühise Väerinde rühma arreteerimist uusi Tööraha Ühise Väerinde rühma nimekirjas seisnud saadikukandidaate.

1924. aastal pidas EKP aktiivset võitlust sõjahädaoahu vastu. I Maailmasõja alguse 10. aastapäeva puhul toimus 3. augustil 1924. aastal Tallinnas suur sõjavastane demonstratsioon. See meeleavaldus oli töötava rahva revolutsioonilise meelsuse kasvu peegelduseks ja näitas töötavate hulkade rahulolematust kodanliku korra vastu ning valmisolekut avaldada vastupanu ka politsei relvastatud üksustele.

«See meeleavaldus,» kirjutas J. Anvelt, «jäi ainult proovimobilisatsiooniks. Nüüd peab meie partei teed otsima ja leidma, kuidas parajal silmapilgul hulki kogu maal koguda, et neid siis otsustavasse ja võidurikkasse võitlusse viia.»⁸⁰

⁷⁸ «Sõna» nr. 1, 30. IV 1924.

⁷⁹ «Klassivõitlus» nr. 51, 1925, lk. 11.

⁸⁰ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, nim. 27—1, toim. 550, l. 210.

Võimsaks töörahva demonstratsiooniks kodanluse vastu kujunes 1924. aastal toimunud «149 protsess». EKP suunamisel muudeti kaebealuste-kommunistide ja teiste Töörahva Ühise Väerinde arreteeritud tegelaste poolt see protsess tegelikult poliitiliseks süüdistuseks kodanluse vastu. Kodanluse poolt lavastatud «149 protsessi» käik kujunes kohtumõistmiseks kodanluse enda üle. Eesti tööliklassi toetasid selles võitluses teiste maade proletaarlased. Nad viisid Kommunistliku Internatsionaali üleskutsel läbi võimsaid solidaarsuse ja protestidemonstratsioone. Eriti aktiivselt astus välja eesti tööliklassi vanem vend — vene tööliklass. Kodanlus tappis küll protsessi käigus J. Tombi, kuid ärahirmutatuna rahvusvahelise proletariaadi solidaarsusest, ei julgenud ta enam teisi kaebealuseid-revolutsionääre füüsiliselt hävitada.

1924. aastal toimunud töötute koosolekud, töörahva meeleavaldused ja demonstratsioonid kõnelesid rahvahulkade aktiivsuse tunduvast tõusust.

Samal ajal kui töörahva ühisrinne tugevnes, süüdistasid kodanlikud parteid Riigikogus ja väljaspool seda üksteist korrupsioonis, pettustes ja kuritarvituses. Majandusliku kriisi tingimustes süvenes «ülemkihtide» võimu kriis, valitseva klassi kriis. Vahekordade teravnemine ja vastuolud kodanluse üksikute rühmade vahel raskendasid kodanlike parteide omavahelisi kokkuleppeid kodanliku valitsuse moodustamisel.

Parempoolsed kihid hakkasid võimu haaramiseks avalikult valmistuma riigipöördeks, nõudes presidendi instituudi kehtestamist ja valimisseaduse muutmist selliselt, et see kindlustaks suurkodanluse kõige reaktioonilisemale parteile — põllumeeste kogule — Riigikogus enamuse. Suurkodanlus valmistus üleminekuks avalikule fašistlikule diktatuurile, et füüsiliselt hävitada Töörahva Ühine Väerinne.

EKP seadis fašismiohu vastu Töörahva Ühise Väerinde taktika, kutsudes töörahvast tugevdama oma organisatsioone ning kogu Töörahva Ühist Väerinnet.⁸¹ Suurkodanluse katse aeti seekord nurja.

Eesti töörahva aktiivne võitlus EKP juhtimisel takis-

⁸¹ ENSV ORKA, f. 505, nim. 1, toim. 94, l. 77—87.

tas kodanlusel avaliku fašistliku diktatuuri kehtestamist.

Klassivastuolude äärmine teravnemine, kodanluse jalgealuse kõikumalöömine, väikekodanlike parteide isoleerimine töörahvast näitas, et 1924. aasta sügiseks oli kodanlikus Eestis välja kujunenud revolutsiooniline situatsioon.

Eesti tööliklassi võitlus nõukogude võimu taaskehtestamise eest oli jõudnud astmele, et relvastatud ülestõus muutus objektiivseks paratamatuseks.

Kuna revolutsiooni rahulik areng ei olnud antud sise- ja välispoliitilistes tingimustes enam võimalik, siis hakkas EKP valmistuma relvastatud ülestõusuks. EKP juhtimisel tehti tõsist tööd kodanlikus sõjaväes ja töötava talurahva hulgas.

Paralleelselt töörahma ideoloogilise ettevalmistamisega relvastatud ülestõusuks asus EKP ülestõusu organisatsioonilisele ettevalmistamisele, luues konspiratiivseid võitlusrühmi ning töötades välja ülestõusu läbiviimise plaani. Relvastatud ülestõusu ajendiks sai «149 protsessi» sõjakohtu metsik otsus, mis täitis töötava rahva kannatuste karika äärmise piirini.

1. detsembril 1924. a. toimus relvastatud ülestõus⁸². Ülestõus lõppes lüüasaamisega.

Pärast ülestõusu verist mahasurumist tühistas kodanlus 28. veebruaril 1925. a. siseministri määrusega linnavolikogude, maakonna nõukogude, alevi volikogude ja vallanõukogude Töörahma Ühise Väerinde kandidaatide nimekirjad.⁸³

Eestimaa Kommunistlik Partei ei heitunud ajutisest

⁸² 1. detsembri relvastatud ülestõusu kohta vt. lähemalt: A. Liebman, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus, «Eesti Bolševik» 1948, nr. 22, lk. 63—77;

A. Liebman, «1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus», Tallinn, 1950;

J. Saat, 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõus Eestis, «Eesti Kommunist» 1952, nr. 11, lk. 9—17;

A. Sunila, Eesti proletariaadi 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu objektiivsetest ja subjektiivsetest tingimustest, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, Uhiskonnateaduste seeria, 1957, nr. 1, lk. 3—13;

H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920—1924), Tallinn, 1958.

⁸³ ENSV ORKA, f. 14, nim. 1, toim. 1040, l. 10, 19, 22.

kaotusest, vaid, õppides oma vigadest, arvestades 1921.—1924. aastal töörahva ühisrinde taktikast saadud õppetunde ja kogemusi ning kritiseerides 1932. aastal väljaantud manifestis oma vigu maaküsimuses, hakkas 1934. aastal uuesti kujundama ühisrinnet. 1940. aastal viis EKP eduka ühisrinde taktikaga Eesti töörahva võidule ning kehtestas Eestis uuesti nõukogude võimu.

* * *

*

Üldisi järeldusi EKP kogemustest töörahva ühisrinde taktika rakendamisel neil aastail:

1. Kommunistliku Internatsionaali otsused ja seisukohad töörahva ühisrinde loomiseks olid antud tingimustes ainuõiged.

2. EKP ühisrinde taktika edu kinnitas veel kord V. I. Lenini teoses «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» avaldatud seisukoha ainuõigsust illegaalse ja legaalse töö ühendamise kohta. EKP ühisrinde taktika näitas, et V. I. Lenini seisukohad on täielikult kohandavad ka niisuguses väikeses riigis nagu Eestis.

3. Ühisrinde taktikaga paljastati täielikult väikekodanlike parteide reformistlike juhtide reetlikkus.

4. Eriti suure tähtsuse omandas EKP taktika EISTP suhtes, mis reorganiseeriti partei legaalseks organiks, Eestimaa Töörahva Parteiks.

5. Töörahva ühisrinde taktikaga laiendati töölisklassi ja töötava talurahva liitu võitluseks kodanluse pealetungi vastu, kuid maaküsimuses tehtud vigade tõttu ei suudetud sel perioodil seda liitu veel täielikult kindlustada.

6. Ühisrinde taktikaga näidati töötavale rahvale, et kodanlik demokraatia on tegelikult kodanluse kui vähe-muse vägivald rahva rõhuva enamuse üle.

7. Kogu Töörahva Ühise Väerinde tegevus ja kodanluse reaktsiooniline poliitika tõestasid töörahvale, et ainsaks väljapääsuks viletsusest ja õigusetusest on nõukogude korra taaskehtestamine Eestis.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Objektivsete tingimuste väljakujunemine töörahva ühisrinde loomiseks 20-ndate aastate algul	5
2. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde loomise eest	18
3. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde tugevdamise eest 1923. a.	30
4. Eestimaa Kommunistlik Partei võitluses töörahva ühisrinde eest revolutsioonilise kriisi väljakujunemise perioodil	37

*

Левбии, Херберт-Армин Александрович

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ ЭСТОНИИ В БОРЬБЕ ЗА ЕДИНЫЙ ФРОНТ
ТРУДЯЩИХСЯ В 1921—1924 г.

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Kuk. Tehniline toimetaja H. Kohu
Korrektorid E. Toots ja H. Nassar

Ladumisele antud 19. I 1959. Trükkimisele antud 18. III 1959. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 2,75. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 2,26. Arvutuspoog-
naid 2,5. Trükiarv 3000. MB-02747. Tellimise nr. 295.

Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Vallikraavi 4.

Hind 70 kop.

70 kop.

A
17346

3271832

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00327183 2